

شوینه واری کونی شنو

گوندی بیمزورتی، یا بن دین زورتی (یا بن نازورتل) که به واتای به خشر او یا مهوقوفه یه، که یه کسه ت و بیست هزار دانیشتوی هه بووه ده نجه که مار ده نجه قه شه ی مه سیحی ۲ هزار سال پیش پردیکی دارینی له سهر چومی شنو بو پیوه نندی ههر دوو به شی شنو ساز داوه، ته په ی دیی شه مس، ته په ی حه سه ن نوران، ناوی گول، ته په ی مه لا محه مه د، قه لای توک، گوړی مه سیحی یه کان که په یکه ره ی به ردینی شیر، به ران، بز و شتی دیکه ی لینه. خورشت به واتای نیزیک گوندیک بووه زور له مارابراهیم نیزیک بووه. سرگیس، نه لوسی که له نیوی دوو قاره مانی مه سیحی: سرگیس و یا خوس، وه رگیراون. له نووسراوه ی کیلهشین دانیوی شاری ورمی، نیرگی و شنو هاتووه.

چومی شنو، شنو ده کاته ۲ به ش، به لام سنی پردی له سهره، چومی گاده ر که له ۵ کیلومتری باشووری شنو له خوراواوه به ره و خوره لآت ده روا، چومی گاده ر له ۸ چوم پیک دی: ۱- چومی له سنوری کیوه کانی کوردستانی باکووری و باشووری. ۲- چومی کیوی شیخ ریسواس. ۳- چومی نیوان دوو کیوی هه وار به ست و هه وار کیو، که به چومی تالمجار ناوداره. ۴- چومی نیوان کیوی هه وار ماخو و کیوی ناره ون. ۵- ناوی که به (رود سیاه) - چه می ره ش - که له کیوی (رورونک) سه رچاوه ده گری. ۶- چه می که له کیوی سپیه ریز و کیوی کیلهشین ده روا ته خواری، ثم دوو چومه به (دورو) و گوندی (دورو) که له یه کی له م دووانه وه نیزیکه به ناوایی (دورو) به ناوبانگه. ۷- چومی چیروایه، که نه میش له کیوی سپیه ریز سه رچاوه ده گری و له گوندی نه لوس و دیی شه مس تی ده په ری و ده رژیته نیو ناوی گاده ر. ۸- چومی گچکه ی دیکه به نیوی (گردکاشان) ده گاته ناوی چومی شنو و به نیو دیی پیرو ت ناواو حه سه ن نوران دا ده رواو ده رژیته ناوی گاده ر.

له ناوایی سه رده ره و قه ره سقل، کانی نهوت هه یه. کیلهشین له ۸۱۴ سال به ر له زابین به دهستی (نیش پوئینی) کوری (ساردو) پاشای تورار تو له و شوینه دانراوه، له نیو مولکی دورو دایه و دورو له سهرووی ناوایی شیخانه و سه ر به شاری شنویه و کیوی کیلهشین به نیو ته و به رده میژوویه ناودیره - کیلهشین له لولان نیزیکه - ریشته ی کیوه ره ش و سی پارزو کیوه کانی بارزان و کیوه سپی پیکه وه و له ریگای کیلهشین وه بو ناوچه ی سه یید رخان و شاری دیاناو ره وان دز (رویین دز) ده چی. له خوار کیلهشین وه چومیک به ناوی (لاوین) هه یه که له سیلوه سه رچاوه ده گری، لاوین له ناوچه ی پیران به (بادین ناوا) ناو ده بری، له لای سه رده شت به (زی) له خوار تره وه به (کلک) ناوانراوه و کیلهشینیش ههر له سه ر ثم چومی (کلک) هه یه -

له‌و ناوه به‌ردی وا شین‌یه، له‌وه ده‌چی به‌ردی کیله‌شین له شوینی دیکه‌وه هاتی. له‌سه‌ر هه‌ر دوو روی ئه‌و تاته به‌رده به‌خه‌تی ئورارتو و خه‌تی میخی (بزماری) ئاشووری نووسراوه - کیله‌شین ۱۶۸ سانتیمتر درێژ و ۴۰ سانتیمتریش پانه، واژه‌ی (سه‌رزه‌وی ناییری (نه‌هری) شاری، توشیبا، منورا، خوای خالدی، شاری موساسپر، ده‌روازه‌ی خالدی، ۱۱۱۲ گا، شای جیهان، شای سه‌رزه‌وی ناییری و شنو (به‌سه‌با ناسراوه) که لیکو له‌ران ده‌لین: مه‌له‌که‌ی سه‌با هاوینانه هاتۆته شنو و شیعی نیشته‌ی ئاماژه‌یه به‌و قسه‌و باسانه. له‌کتیبه‌ی (ئانا‌باسیس) نووسراوی گزنفونی یونانی ئاتینی ته‌رجه‌مه‌ی (احمد بیرشک) - له‌زمانی فه‌رانسه‌وی - کتاب‌سرا چاپی ۱۳۷۵ تاران، په‌ره‌ی ۱۹۵ باسی ئه‌وه ده‌کا له (زاب تاسر زمین کردها - ئوکتوبر تانوامبر ۴۰۱ به‌ر له‌زاین، له‌ته‌رجه‌مه‌ی ئینگلیسیدا راهیمایی به‌سوی کوردستان - نووسراوه - له‌ (کتاب چه‌ارم در سرزمینهای اقوام کرد ئوکتوبر ۴۰۱ تا فوریه‌ی ۴۰۰ به‌ر له‌زاین و له‌ته‌رجه‌مه‌ی ئینگلیسیدا راهیمایی به‌سوی کوردستان - له‌ په‌ره‌ی ۲۵۱ فه‌سلی یکم ورود به‌ کوردستان نووسراوه، له‌ په‌ره‌ی ۲۵۲ در کوهستان کوردستان نووسراوه. له‌ تازایی کورد زوری قسه‌کردوو، که به‌ده‌هزار که‌سه‌وه به‌ کوردستاندا تی‌په‌ریوه‌و کوردان به‌ریان گرتوو و توشی که‌ندو کۆسپیان کردوو، له‌چۆمی تلبوئا - قه‌ره‌سو (ئاوه‌ره‌ش)، فوراتی شه‌رقی: مرادسو، ده‌ریاچه‌ی وان، ملازگرد، موش، ده‌جله، چۆمی بو‌تان (کن تری سس) کردۆخ، کورد سیرت، چۆمی به‌یت لیس، بتلیس، تیروکه‌وانی کورد، قوچه‌قانی، قه‌لماسک، ئاو ئه‌نباری کوردی، شه‌راو، ئاوچۆ، سوتانی مال و دارایی کورد به‌ده‌ستی یونانیان، گاشه‌به‌رد، خلورکردنه‌وه‌ی کوردان به‌سه‌ر پیاوانی جه‌نگی یونانی له‌سه‌ر کیتو و یاله‌وه، بو‌نیو دۆل و چۆمی کیتو که‌سه‌ربازانی یونانی له‌ویوه بو‌ شه‌ری کوردان چۆن و نان و خواره‌مه‌نی کوردیان ده‌رفاند، ده‌هزار جه‌نگی یونانی له‌ نیو خاک و نیشتمانی کاردوکها: کورده‌کان، شاری بای بورت، گمیناس، ئاریه، تیسافرن، کوردو‌خۆی - کردیش Kurds جزیره، جزیره یانی جه‌زیره‌ی عه‌بدولعه‌زیز کوری عومه‌ری کوردی به‌رقه‌عیدی یا به‌رده‌قیتی، جه‌راح پزیشک، ده‌لاک، خه‌شتره‌ پاوان. دیواری ماد، ئورونتاس، زاوای شا، مس پیلامه‌سکه‌نی ماد، لاریسا مه‌سکه‌نی ماد، خورشید: خۆر کالاخ، نینوا، رس، که‌ له‌ قورئانا ناوی ئه‌سحابی رس براوه که‌ تیک رمانی نینه‌وا له‌ ۱۰۲۹، بو‌تاکونسولی فه‌رانسه‌وی له‌ ۱۳۲۲ی له‌ نینه‌وای کۆلیوه‌ته‌وه، له‌ بان گردیک له‌ که‌ناری خۆره‌له‌اتی فورات روبه‌ روی موسل، ئه‌سپ، ئه‌سپ سورارانی کورد، تیر ئه‌ندازی کوردان به‌ سواری به‌ قیل قاج، پیاده، زیبا، بالابه‌رز، خه‌شاریارشا، کوروش، سرود، پشمین (ژئوس: خدای خدایان، شا، میزبان، ره‌ه‌اننده). لیدی، له‌ت، پاره‌ پاره، پلوتارک،

جهسه دی کوروش، ئیرانیان و ماد-ه کان - (سارد، ئه فسوس، زاب کورد، ریی پیوان به ره و کوردستان . ماد. بابول.

نوکتە: شنۆ نیوه بو یه کی له به شه کانی (ورمی) - شنۆ له باشووری ورمی دایه. شنۆ له باکووره وه ئه لکی به (باراندوزچای) و له خوره لاته وه به (سندوس) و له (خورئاوا) وه به خاکی کوردستانی گه رمیانه وه ئه لکی.

به شی باشووری شنۆ جه لگه به وه هه واکه ی موخته دیله، ئه وه ی له (شنۆ) به دهس دی دانه ویله و توتنی سیغاره، به شی باکووری شنۆ کوستانه و سارده، زیاتر گه نم و جوو شیرو ماست و که ره و په نیر و توتنی لی به عمه ل دی. ئاوی شنۆ له کانی و ئاوی به فری کوستانه.

کاری زۆربه ی خه لک جوت و گاو مه رو مالا ت داری یه، شنۆ له دوو به شی ده ورو به رو (ده شته بیل) پینک هاتوه - ۷۶ گوندی به ده سه وه یه و حه شیمه ته که ی ۳۴۷۸۰ که سه. ناوه ندی ئه م به شه شاری (شنۆیه) و سه ر به شاری (ورمی) یه. گونده کانی دیستانی شنۆ (نه لیوان) هه ۶۰ گوندی به ده سه وه یه و حه شیمه تیان تا ۲۱۷۴۱۰ که سه و ناوی گونده گه وه ره کان به م جو ره ن:

دی شه مس، خواروو ژووروو، دی گورجی، حه سه ن نوران، خالداوا، نه لوس، نه رزیوه، هیق، یا هئی سنگان، شیخان، نه لیوان.

شنۆ، شارو چکه یه که، ناوه ندی دیهستان و به شی شنۆی شاری (ورمی) له ۱۱۰ کیلومتری باشووری ورمی - له سه ر ریگای ئیسفاله ی نه غه ده - مه هاباد، بو پیران شار، جاده ئیسفاله یه.

شنۆ له دو لایی دایه، هه واکه ی سارده و له به ریشا (می شوله ی نۆبه تیی) هه بو وه ئیستا نه ماوه.

حه شیمه تی شاری شنۆ گونده کانی سه ر به شنۆ ئیستا زیادی کردوه و کوردو سونین. له چه می شنۆ ئاو ئه خون که ئیستا لوله کی شی ئاو، به رق و ته له فونی هه یه. کاروباری خه لک جوت و گاو مه لاو مالا ت داری و دوو کانداری و کارمه ندی حوکومه تی یه.

کاری ده سی: جاجم، به رمال، پوزه وان، ده سکیش، گو ره وی، کردو ته ون، تیرو هوپ و جه و آل و ره شکه ی کاکیشان، خورجین و پاشکو چینه.

شاری شنۆ زیاتر له ۲۱۰ دوکانی هه یه، فیرگه، حوجره ی فه قیان، مزگه وتی گه وه بو نوژی هه یی، یانه ی حوکومه تی وه کو فیرکردن و باره یان و ... باری جوغرافیای شنۆ: دریزی ۴۵ پله و ۶ ده قیقه، عه رز ۳۷ پله و ۲ ده قیقه و ۳۰ سانیه یه.

بلیندی ۱۵۳۰ میتر ئیختیلافی ساعه ت له ته ک تاران ۲۵ ده قیقه و ۱۲ سانیه یه، و اتا ۱۲ ی نیوه رو ی شنۆ ئه کاته ساعه تی ۱۲ و ۲۵ ده قیقه و ۱۲ سانیه یه به کاتی تاران.

شاری شنو میژینه یه کی کونی هه یه و زیاتر له سی هه زار سال بهر له مه یه کیک له
شاره گه وره کانی کوردستان و مادئاوا بووه و له نووسراوه کانی که لدانیدا به
(عه شنویه) نووسراوه ته وه هه یه.

شنو پرو ته ژی یه له ناسه وارو شوینه واری میژوویی میژینه، وه کو (کلیسا) ی
(سه رکیس و باخوس) نزیک کی شاری (مه لاتییه) و دو گوندیش ئیستا به ناوی
(سه رکیس و باخوس) که ناوی دوو مروقی ئایینی بوون، له لای شنو هه یه و چن
گوندی کونه، میژوی تریش هه ن وه کو ئه مانه: (بیمزورتی: بی دنازو رتل) که به
واتای به خسراوه یا مه وقوفه یه - (گوندی مارابراهام) هی یه کیک له پیشه وایانی
ئایینی مه سیح بووه و ئیستا به (شیخ برایم) ناوداره، گوندی سینگان به واتای
به رزو بلینده که له سه ر ته پولکه یه که، بلیند دروست کراوه.

هه روا شوینه واری به نرخ کی تریش لای شنو هه یه، وه کو کیله شین که ئیستا بوته
دیاری ده ری سنووری کوردستانی ئیران و عیراق و نیشانه ی دابه شکردنی
ئاوه روئی شاخه کانی سنووری (مه م المیاه) ه.

به قسه ی نووسه رانی که لدانی به تاییه ت نووسه ری کتیبی (که شیشه های ریش
سوور) ی کون، نه و به رده که به ناوی (کیله شین) نه ناسری (۹۰۰) سال بهر له
ته ختی (جه مشید) له نیوان سنووری دوو حوکومه تی نه و سه رده مه به نیوی
(ئورگرتو - ئه رمه نستان) و (خالدییه) دانراوه.

به خه تی ئاوئیستایی هه ندیک نووسراوه له سه ر نه و تاته به رده که وه کو کیل وایه،
هه لکه نراوه که له کتیبی (که شیشه های ریش سوور) وه رگیراوه و کراوه ته زوانی
ئاوئیستایی و مادی و ناوی سی شاری (ورمی، شنو، نیرگی) یشی له سه ر
هه لکه نراوه.

خوره لات ناسی ئینگلیسی (سیرئوریل ئستین) که بهر له جه نگی جهانی
هاوتو ته شنو له کتیبی (ریگا کونه کانی خورئاوای ئیراندا) ناوی (ته پولکه ی -
دخه) ی بردووه که زوری پی پر بایه خه، بردویه ته وه بو ده هه زار سال بهر له دایک
بوونی حه زره تی (عیسا مه سیح). له په راوه ی (ئاناباس) گه رانه وه ی ۱۰۰۰۰
سواری گزنفون سه ردار ی یونان به دریزی باسی نازایی و نه به زی کوردی شنو
نه و ناوه ی کردووه.

به لای چه نگیز و ته یموری شه ل و سه فه وی یه کان و هی ر شکارانی،
هه لگیره سینه رانی جه نگی یه که م و دووه می ناوگه لانی، شاخه به رزه کانی شنو
له باری ئستیراتیژیکی جه نگه وه به گرینگ دانراوه.

چومی گاده ر، که له کیوه به رزه کانی کوردستانی نه و دیوه، سه رچاوه نه گری،
دوای تیپه ربوون له شاری نه غه ده، نه رواو تیکه ل به گولی ورمی نه بیت.

چۆمی رهش و چۆمی سپی و کانی یه رهش له چۆمه پر ئاوه کانی گه وره ی ئەو ناوچه یه، که بۆ کشت و کال زۆر به که لکه سه رچاوه ئە گری.

له شنۆدا زانایانی مه زنی وه کو تاجو ددین، سولتانولموحه ققه قین، مه لیکولحوکه ما وه لوا عیزین، قودوه تولموحه ققه قین و سولتانولموته که للمین و شیخ شیوخه لئیسلام، تاجولمیلله ت و ه دین مه حمود کوری خوداداد ئەشنه هی (شنۆیی) و عه للامه و عاریفی ناودار سه دری کوری مه حمودی شنۆیی و عه للامه مه لا عه لی شیخانی شنۆ کوری شیخ حامد و نووسه ری ته سریفی مه لا عه لی له زانستی سه رفاو شاعیری وه کو حه مه ده مینی به له دی و زانایانی تری وه کو: عه بدول عه زیز شنۆیی، عه بدول عه زیز کوری عه لی کوری عه بدول عه زیزی کوری حوسه یین، شیخ ئەبولفه زل شنۆیی خاوه نی (فه رایض) که لای عه لی ئەبو ئیسحاقی شیرازی و ئەبو جه عفه ری کوری موسلیمه و... ده رسی خویندوو وه فه زلی کوری محه مه دی ته وقانی لای ئەم عه بدول عه زیزه کورده ی خویندوو وه، ئەمه قسه ی سه معانی یه.

له ته به قانی ئەسنه ی دا نووسراوه: عه بدول عه زیز له شاری به غا رویشته وه له پاشان گه راوه ته وه بۆ به غا بۆ ئەوه ی قه له میکی به ئەمانه ت وه رگر تبوو، بیداته وه ده س خاوه نه که ی و دوا ی ئەوه گه راوه ته وه بۆ شنۆ له وی مردوو ه. دیاره ناوی شنۆ به هه له وه کتیبانه دا نووسراوه.

وه شنی، ئەشنه، شنۆ سیکه س له زانایانی حه دیسی ناوداری وه کو: ئەشنایی و ئەشنه هی و ئەشنائی و مه لای گه وره ی به ناوبانگی وه کو مه لا عه لی کوری شیخ حامیدی ئەشنه ی له شنۆدا هه لکه وتون

شنۆ یه کیکه له به شه کانی سه ر به (ورمی) که زیاتر له ۷۶ گوندی هه یه وه له باکووره وه ئەلکی به ورمی و له خۆره له ته وه به سندوس و له باشووره وه به ره واندز و له خۆراواوه به دۆل و گه لی قاسملو، که وشه نی ئەگه رپه ته وه. ناوه ندی شاری شنۆیش هه ر خودی شاری شنۆیه.

ترکه ش:

ترکه ش: گوندی که له دیهستانی مه نگور، به شی حه ومه ی شاری مه هاباد و ۵۴ کیلۆمیتەر خۆرئاوای مه هاباد و له ۵ و ۴۵ کیلۆمیتری خۆرئاوای جاده ئیسفاله ی مه هاباد بۆ سه رده شته و کوستان و ساردو سالمه و زیاتر له ۱۲۲۲ که س له وی ئەژی و کورد و سوونین و له چه می بادیناوی و چاوه ئا و ئەخۆنه وه به ره هم دانه ویله و توتن و گه نم و جو یه و کاری خه لک جوت و گاو مه ر و مالات داری یه و

كاردەسى جاجم و شتىوايه. وه ريگاي ئەوي كويره ريگايه و ئەم گونده به قسهى ژاك ديمورگان له ۱۸۸۸ى زايينيدا دروست كراوه و له دوو جيگا به مهوداي ۱ كيلوميتر، دوو گوند به ناوي تر كەشى سەرى و خوارى ههيه و تر كەشى خوارى حە شيمه ته كهى زياتر له ۷۳۵ كه سه.

سيوه دين: گونديكه له ديهستاني يه خته چى بوكان به شى بوكانى شارى مه هاباد و له ۱۴ كيلوميتري خوراواي بوكان و له ۵ و ۱۳ كيلوميتري خوراواي بوكان بو ميانداواوه و كوستان و موخته ديله و ميشولهى نوبه تي هه بووو ئيستا نه ماوه و زياتر له ۱۲۳۷ كهس حە شيمه تي ههيه و كورد و سونين و له چه مي سيمينه رو ئاو ئە خو نه وه و به رهه م: دانه وي له و توتن و گه نم و جو يه و كاري خه لك جوت و گاو مهرو مالاتداری يه و كار ده سي: جاجم و به رمال و شتىوايه، ريگاي ئەوي كويره ريگايه. له دوو جيگا به مهوداي ۳ كيلوميترو نيو، دوو گوند به ناوي سيوه دينى سه روو، سيوه دينى خواروو ههيه كه گويا سه يفه دين خانى سەردارى بوكان كورپى عەزیز خانى سەردارى كولل سازى داوه و سيوه دينى خوارى ۱۱۴۹ كهس حە شيمه تي ههيه.

سەردە راباد (سەرداروا): گونديكه له ديهستاني يه خته چى به شى حە ومه ي شارى مه هابادو له ۳۰ كيلوميتري باشوورى خوراواي مه هابادو له ۲۶ كيلوميتري خوراواي جاده ئيسفالتى بوكان بو ميانداواوه و كوستان و موخته ديله و ميشولهى نوبه تي هه بووه و ئيستا نه ماوه و زياتر له ۱۵۹۷ كهس له وي ئە زين و كورد و سونين و له چاوه ئاو ئە خو نه وه و به رهه م دانه وي له و توتن و گه نم و جو يه و كاري خه لك جوت و گاو مهرو مالاتداری يه و كاردەسى جاجم و گوره وي و پوزه وان و شتىوايه و ريگاي ئەوي كويره ريگايه و ئەم گونده سەردار سه يفه دين خانى دووم سازى داوه.

سەردە شت: نيوه بو يه كيك له به شه كانى سينگانه ي شارى مه هابادو له باشوورى خوراواي مه هابادايه و له با كوره وه ئە لكى به ديهستاني مه نگو ران و له باشووره وه به چه مي زابى (زى): ي كچگه ي خاكي كوردستاني گه رمين و له خورئاواوه ئە لكى به ديهستاني گه وركى مه هابادو (نه مه شير) ي بانه و له خوراواوه به خه تي كوردستاني گه رميانه وه.

سەردە شت كوستانه و ليره وار و جه ننگه له، به لام گوندى (كه لاس) له و ناوه دا ته قريبه ن جه لگه يه.

ئاوو ههواي سەردە شت دوو جو ره، به شى لاي كوردستاني ئە وديو سارده و به شى ئەم لاي چون ليره وار، موخته ديله. گونده كانى سەردە شت له چه مي سەردە شت و چه مي باديناوي و چاوه ئاو ئە خو نه وه.

بەرھەم: دانەوێڵە و توتن و کەرەستە ی لێرەوارو شیرو کەرەو پەنیرە. کاری خەلک لە سەر دەشتا دوکانداری، جوت و گاو مەر و مال اتداری و کارو کرێکاری یە. ئەم بەشە ٧ دیهستانە کە لە ١٨٩ گوندی گەرەو گچکە پیک هاتوو وە حەشیمە تە کە ی لە ٧٦١٦٠ کەس زیاترە، دوو ریگا بو سەر دەشت ئە چێ: ١- ریگای ئیسفالتە ی مەهاباد، سەر دەشتە. ٢- ریگای بانە سەر دەشتە کە نیوہ خاک و نیوہ ئیسفالتە ی ساردە.

لە زستاناندا لە بەر بە فری زۆر و خراپی ریگا هات و چۆ بو سەر دەشت زۆر سەختە.

سەر دەشت: شارو چکە ی بەشی سەر دەشتە و لە ١٣٩ کیلۆمیتري باشووری خۆراوای مەهابادایە.

هەوای سەر دەشت موعتەدیل و ساردە و زیاتر لە ٤٠٠٠٠ کەس حەشیمە تی هە یە و کورد و موسلمان و سونین، بە لام ئیستا لە سۆنگە ی بو مبارانی رژیمی سەدامی عەفلە قی خوین ریژ و کورد کۆژە وە نیوہ چولە. سەر دەشت دوو شە قامی گەرە ی هە یە: ١- خۆرە لاتی و خۆراوایی یە. ٢- باشووری و باکووری یە، لە سەرە تای شە قامی خۆرە لاتی و خۆراوایی سەر دەشتا چاوە ئاویکی گەرە هە یە کە لە عەرد هە ل دە قولی و دارای گۆل و ئە ستیرە یە و ئاوی خوار دنە وە ی شارو ئاوە دانی زەوی و زاری دە و روبەر و گەرانی ٧ ئاسیاو (ئاش) ی ئاوی لە و چاوە دابین ئە کری، ئە و ئاوە زیاتر لە ٧ ئاشگێرە.

لە شاری سەر دەشتا چەن چاوە ئاوی تر لە ١ کیلۆمیتري شارا هە یە، بە لام چونکە جو مال ناکرین و بیان راناگەن، ئاوە کە یان کە می کردوو وە لە کزین، بە لام ئاوە کە یان زۆر خو ش و گەوارایە.

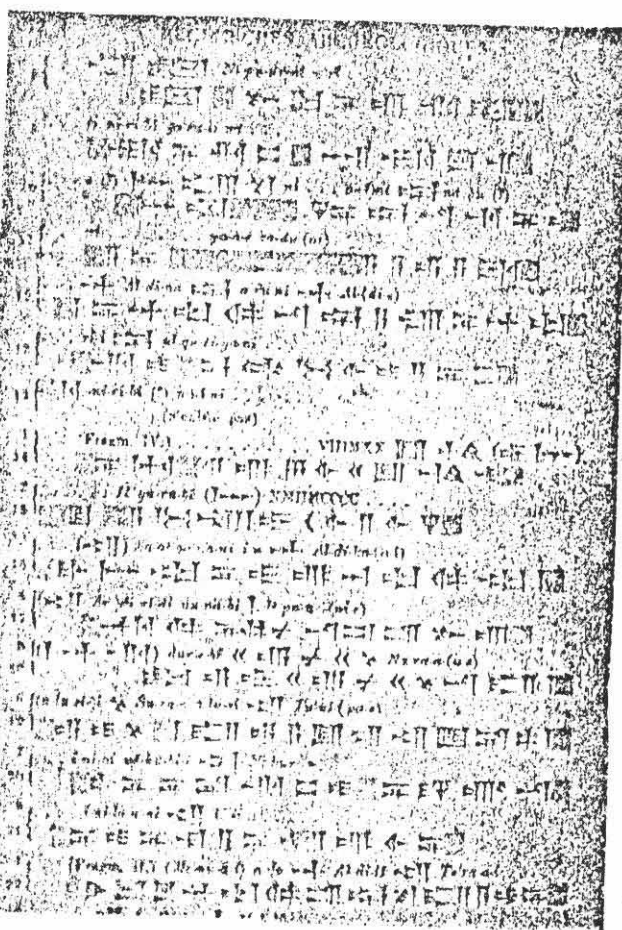
لە سەر دەشتا مزگە وتی زۆر و مە لای مودە ریس و فە قی هە یە. دە فترە ی ئە سناد، فیرگە ی تازە وە کو دە بیرستان، یانە ی حوکومە تی، پادە گان و سنورە وانی لێ یە. بە قسە ی ژاک دیمورگان سەر دەشت بە ر دە مەر مە ری سپی چاک و عالی هە یە. کوردستان خاوە نی چەم و رووباری زۆرە وە ک:

١- دە جلە کە درێژایە کە ی لە کوردستاندا (٦٠٠) کیلۆمیتري - (٤٥٠) کیلۆمیتري دە جلە لە کوردستانی تورکیە وە و (١٥٠) کیلۆمە تریشی لە کوردستانی گەرمیانە وە تی ئە پە ری.

٢- فورات، درێژایی ئە گاتە (٢٨٠٠) کیلۆمیترو (١١١٠) کیلۆمیتري بە کوردستاندا ئە پروا، ئا، ئاوی کوردان، تورک بە سوریه و بە غدای ئە فروشی و کە لکی رامیاری و ئابووری لی وەر دە گیرێ.

٣- چە می (قزل وە زان) کە لە ٣٠ کیلۆمیتري زەنگانە وە یە، ئە م چە مە لە کێفە کانی

خه‌تی ۸ تا ۲۲ ی که‌تیبه‌ی کبله‌ شین که‌ له‌روی ئیستماباز- ی. ژ. دیمورگان وینه‌گیری
کراوه، وینه‌ له‌ کتیبی دیمورگان وینه‌ی ۲۷۲ هدلگیراوه.

کبله‌ شین کژی ۷ له‌ ج ۴ کتیبی (ته‌ حقیقاتی باستان‌ ناسی میسونی علمی له‌ ئیراندا)
نوسراوی ژ. دیمورگان (په‌ره‌ی ۲۶۱ تا ۲۷۴)
که‌ له‌ ۱۸۹۶ ی زاینی له‌ پاریس له‌ چاپ‌دراوه‌. وینه‌ کانیش‌ هه‌ر له‌روی ته‌ وکتیبه‌وه‌،
هدلگیراوه‌،

مزگەوتی میرزدا لە رۆژاوا (سارال) و کێوه کانی باشووری دێهستانی سارالهوه، سەرچاوه ده گری و هه لده قوڵی و خو ئه خزینته ده ریای خه زه ر.
٤- سیروان له کوردستانی ئێران سەرچاوه ئه گری و ئه پڕژیته خاکی کوردستانی عێراق.

٥- قه ره سور، له ره وانسه ره و له شاهۆی کوردستانی ئێران سەرچاوه ئه گری.
٦- زبێ گه وه - له کوردستانی تورکیاوه سەرچاوه ئه گری و ئه چیته خاکی عێراق.
٧- زبێ کچگه - ئەمیش هه ر له تورکیاوه سەرچاوه ئه گری، ئه روا ته ناو عێراق و ئه پڕژیته ده جله.

٨- ئه ره س له کوردستانی تورکیاوه دی و ئه پڕژیته ده ریای خه زه ر.

٩- چه می بتلیس و بو تان به کوردستانی تورکیادا ئه روا.

١٠- گاماسیاو (گاماسیاب) به کوردستانی ئێراندا ئه روا.

نوکتە: وه رمیشیان - گوندیکه له دێهستانی مه نگوران ی به شی ده ور و به ری شاری مه هاباد و له ٤٨ کیلۆمتری باشووری خو روا ی مه هاباده و ٣١/٥ کیلۆمتری خو روا ی جاده ئیسفاله ی مه هاباد بو سه رده شته.
کو یستانه و سارد و سالمه زیاتر له ٢٠٠٠٠ که س له وی ئه ژین و کورد و سونین، له چه می بادیناوی، ئاو ئه خو نه وه.

به ره م: دانه ویله، توتن، گه نم و جو یه، کاری خه لک جوت و گاو مه رو مالآ تدار ی یه.

رینگا بو گوند: کو یه رینگایه.

بادیناوی مه نگوران: یه کیکه له دێهستانه کانی مه نگوران ی به شی شاری مه هاباد و له ٥٨ کیلۆمتری باشووری خو روا ی مه هاباده وه یه و له ٤٩ کیلۆمتری خو روا ی رینگای ئیسفالتی مه هاباد بو سه رده شته.

جه لگه یه و مو عته دیل و سالمه و زیاتر له ٨٠٠ که س له و گونده دا ئه ژین و له چه می بادیناوی ئاو ئه خو نه وه، به ره م دانه ویله، توتن، گه نم و جو یه، کاری خه لک: جوت و گاو مالآ تدار ی یه، کاری ده سی: جاجم، گۆره وی چنین و شتیوا یه. رینگا ئه رابه ره وه.

بادین ئاو: گوندیکه له دێهستانی پیرانشار (خانه) ی به شی ده ور و به ری شاری مه هاباد و له ٥٧ کیلۆمتری باشووری خو روا ی مه هاباد و له ١٥ کیلۆمتری باشووری خو روا ی جاده خاکی پیرانشار بو نه غه ده دایه. کو یستانه و سارد و سالمه، زیاتر له ١٤٠٠ که س له وی ئه ژین و کورد و سونین و له چه می بادیناوی، ئاو ئه خو نه وه، به ره م دانه ویله، توتن و گه نم و جو یه و کاری خه لک جوت و گاو و مه ردار ی یه و کار ده سی ژنانش: جاجم و به رمال و گۆره وی و شتیوا یه و رینگا:

سه دامی عه فله قی خوین ریژ و کورد کوژه وه نیوه چوله. سه رده شت دوو شه قامی گه وره ی هه یه: ١- خو ره ه لاتی و خو راوایی یه. ٢- باشووری و باکووری یه، له سه ره تای شه قامی خو ره ه لاتی و خو راوایی سه رده شتا چاوه ئاو یکی گه وره هه یه که له عه رد هه ل ده قولی و دارای گؤل و نه ستیره یه و ئاوی خو اردنه وه ی شارو ئاوه دانی زهوی و زاری ده ورو به رو گه رانی ٧ ئاسیاو (ئاش) ی ئاوی له و چاوه دابین نه کری، نه و ئاوه زیاتر له ٧ ئاشگیره.

له شاری سه رده شتا چهن چاوه ئاوی تر له ١ کیلومتری شارا هه یه، به لام چونکه جو مال ناکرین و بیان راناگن، ئاوه که یان که می کردووه و له کزین، به لام ئاوه که یان زور خوش و گه وارا یه.

له سه رده شتا مزگه وتی زورو مه لای موده ریس و فه قی هه یه. ده فته ری نه سناد، فیرگه ی تازه وه کو ده بیرستان، یانه ی حوکومه تی، پاده گان و سنوره وانی لییه. به قسه ی ژاک دیمورگان سه رده شت به رده مه رمه ری سپی چاک و عالی هه یه. کوردستان خاوه نی چه م و رووباری زوره وه ک:

١- ده جله که در یژایه که ی له کوردستاندا (٦٠٠) کیلومتریه - (٤٥٠) کیلومتری ده جله له کوردستانی تورکیه وه و (١٥٠) کیلومه تریشی له کوردستانی گه رمیانه وه تی نه په ری.

٢- فورات، در یژایی نه گاته (٢٨٠٠) کیلومتری و (١١١٠) کیلومتری به کوردستاندا نه روا، ئا، ئاوی کوردان، تورک به سوریه و به غدای نه فروشی و که لکی رامیاری و ئابووری لی وه رده گیری.

٣- چه می (قزل و هزان) که له ٣٠ کیلومتری زهنگانه وه یه، نه م چه مه له کیفه کانی مزگه وتی میرزدا له روژاوا ی (سارال) و کیوه کانی باشووری دیهستانی ساراله وه، سه رچاوه ده گری و هه لده قولی و خو نه خزینته ده ریای خه زه ر.

٤- سیروان له کوردستانی ئیران سه رچاوه نه گری و نه رژیته خاکی کوردستانی عیراق.

٥- قه ره سور، له ره وانه سه ره وه له شاهوی کوردستانی ئیران سه رچاوه نه گری.

٦- زبی گه وره - له کوردستانی تورکیا وه سه رچاوه نه گری و نه چیتته خاکی عیراق.

٧- زبی کچگه - نه میش هه ر له تورکیا وه سه رچاوه نه گری، نه روا ته ناو عیراق و نه رژیته ده جله.

ئه رابه ره وه.

خال دهلیل: گوندیکه له ديهستاني يه لته مرو بهشی ده وروبهری شاری مه هاباده و له خوراوی جاده ی ئیسفالتی مه هاباد بو سه رده شته و کویستان و موخته دیله و میشوله ی نوبه تی هه بو وه و ئیستا نه ماوه و زیاتر له ٢٢٠٠ کهس له وی ئه ژی و کورد و سونین و له کانی و چاوه ئاو ئه خوئنه وه و بهرهم دانه ویله و توتن و گهنم و جویه و کاری خه لک جوت و گاو مه ر و مالا تدار ی یه و کار ده سی: جاجم و بهر مال و گوره وی و شتیوا یه و ریگا کویره ریگایه: له م گونده دا بهر دی گه و ره ی (گرانیت) هه یه.

ته ره غه: گوندیکه له ديهستاني يه لته مری بهشی حومه ی شاری مه هاباده و له ٣٨ کیلومتری باشووری خوراوی مه هاباده و له ٢٣ کیلومتری خوراوی جاده ئیسفالتی بو کان بو میاندا و وه و کویستان و موخته دیل و سالمه، زیاتر له ٢٢٣٠ کهس له وی ئه ژی و کورد و سونین و له ده ره و دۆل ئاو ئه خوئنه وه، بهرهم: دانه ویله و توتن و گهنم و جویه. کاری خه لک جوت و گاو مه ر و مالا تدار ی یه و کاری ده سی: جاجم، بهر مال و گوره وی و شتیوا یه و ریگا: کویره ریگایه - له ته ره غه دا ئاهه ک هه یه.

ئیساکه ن: گوندیکه له ديهستاني يه خته چی بهشی، ده وروبهری شاری مه هاباد و له ٢٩ کیلومتری باشووری خوراوی مه هاباد و ١٦ کیلومتری خوراوی جاده ئیسفالتی بو کان بو میاندا و وه و کویستان و موخته دیل و میشوله ی نوبه تی هه بو وه و ئیستا نه ماوه و زیاتر له ١٢٥٥ کهس حه شیمه تی هه یه و کورد و سونین و له چاوه ئاو ئه خوئنه وه. بهرهم: دانه ویله و گهنم و جویه و کاری خه لک: جوت و گاو مه ر و مالا تدار ی یه، وه کار ده سی: جاجم و شتیوا یه، ریگا: کویره ریگایه و ئه م گونده ئاهه کی هه یه.

په راویزو سه رچاوه کان:

- ١- کوردو په یوه سته گی نیژادی و تاریخی ئه و، نووسراوی دوکتور ره شید یاسه می، په ره ی ٩٢
- ٢- (خوددی ١٢٧٠-٧٥٠ بهر له زاین)
- ٣- ١٢٧٦-١٢٧٥ بهر له زاین
- ٤- دائرة المعارف مصاحب
- ٥- بو زیاتر زاین پروانته کورد و په یوه سته گی نیژادی ئه و، نووسراوی دوکتور ره شید یاسه می، لاپه ره ی ٩٢ یا کورده کان و کوردستان نووسراوی ده رکینان ته رجه مه ی دوکتور یونس، لاپه ری ٢٩ تا ٣٠ چاپی تاران، سالی ١٣٧٢ ی هه تاوی
- ٦- کیلهشین ته رجه مه ی فره یدون، ته وه له لی، نه قل له کتیبی بیره وه ری سه فهری تازه ریا یجان و کوردستان، نووسراوی محمه دره زا خه لیلی عیراقی، چاپخانه ی ئه رته ش، نوسان، خا که لیوه ی سالی ١٣٢٨ ی هه تاوی،

په‌ره‌ی ۱۴۴ تا ۱۴۶.

۷- به فارسی کرپه نووسراوه، دياره واژه‌که کوردی‌یه و به واتای ساواو به‌رمه‌مکانه و کۆرپه‌یه - شه پۆل.
۸- پروانته به‌هرامنامه‌ی نیزامی گه‌نچه‌وی، شهریاران گمنام احمد کسروی - کوردستانی موکریان له‌سه‌ره‌تای تاریخه‌وه تا سیف‌الدین موکری سالانی ۸۷۱ی مانگی و ریکه‌وتی ۱۴۶۶ی زاینی ئاترۆپاتین - ره‌واندز - مطبعه‌ی زاری کرمانجی چاپی ۱۹۳۸ز - نووسراوی میژووزان و لی‌کۆله‌ری زاناو دلسۆزی کورد حوسه‌ین حوزنی موکریانی (علیه‌الرحمة).

۹- ئیرگئی نیوی گوندیکه له مهرگه‌وه‌ر دایه، نژیکی گوندی به‌رازان و سێ گرکانه.

۱۰- پروانه په‌ره‌ی ۲۰ شه‌ره‌فنامه به کوردی، چاپی نوفستی دووه‌م، سالی ۱۹۸۱ زاینی تاران.

۱۱- سه‌رچاوه: فه‌ره‌نگی موغین، په‌ره‌ی ۵۳ - آ - ع چاپی تاران، یادداشتی نووسه‌ر، هه‌روا پروانته مه‌جموعه‌ی آثار فارسی تاج‌الدین اشنوی قرن ششم و هفتم هجری، به مقدمه، تصحیحی، تعلیق: نجیب مایل هروی چاپی ۱۳۶۸ی هه‌تاوی و پروانته زریزه‌ی زپین، نووسراوی (شه پۆل) و پروانته تاریخ گزیده، نووسراوی حمدالله مستوفی، لاپه‌ره‌ی ۷۷۶ چاپی ۱۳۶۲ی تاران، شه‌میرکه‌بیر. فه‌ره‌نگی جوغرافیایی ئیران، جه‌لدی چوار، نووسراوی ره‌زمارا.

۱۱- سه‌دامی عه‌قله‌قی چۆن هه‌له‌بجه‌ی به بومی سیانورد، بومی خه‌رده‌ل و به بومی شیمیایی هه‌له‌بجه‌ی کرده هیرۆشیمای کوردستان، شاری سه‌رده‌شت و ره‌به‌ت (کانی مارۆ)ی بۆمباران کرد و خه‌لکی کوردی تاوارة کرد.

۱۰- په‌راوه‌ی گه‌نجینه‌ی فه‌ره‌نگ و زانست، نووسراوی شه پۆل.

۱۲- پروانه گرشه‌ی کوردستان، په‌ره‌ی ۱۲، ژماره ۵، سالی دووه‌م ۱۹۸۱ی زاینی تاران. یه‌که‌م ژماره‌ی گرشه‌ی کوردستان له ۱/۳/۱۹۸۰ی زاینی بلاو کراوه‌ته‌وه.

۱۳- آناباسیس کستوفون، ئاتینی یونانی قرن ۴ ق.م. (احمد بیرشک ترجمه) له فرانسه‌وی چاپ ۱۳۷۵. (۲) منابع کلدانیها. (۳) دیمورگان، کیله‌شین.

۱۴- ناراز یا ناوی ته‌ره‌س، ناویکه که له ۱۶ی ژوته‌نی ۱۹۴۷ی زاینی ژه‌نرال بارزانی به خۆی و ۵۰۲ که‌س له په‌یره‌وانی، دوا‌ی پرینی دووسه‌ت مایل (نژیکی سیسه‌ت کیلۆمیتیر) ریگا له و ناوه په‌ری‌یه‌وه، نه‌و به‌ری خاکی شۆره‌وی به‌روو، که شه‌م ریگا پیوانه زۆر له ریگا پیوانی مائو له چین گرینگتر و به‌ناو ده‌نگتره (شه پۆل).

شناختی از کرد و کردستان

زندگی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و هنری کرد، تا امروز کمتر با روش تحقیقی و علمی، بررسی و مطالعه شده است و در این راه ما ایرانیان از هر قوم و ملتی بیشتر کوتاهی کرده‌ایم زیرا همبستگی نژادی ما صحبت از امروز و دیروز نیست، آنرا نه ابتدایی و نه انتهایی است. در ازای این همبستگی چه قدمی جهت شناساندن قسمتی از خانه خود و ساکنانش برداشته‌ایم؟ هیچ! - کتابهایی که در این زمینه به وسیله محققان ایرانی نوشته شده‌اند آنقدر ناچیز است که در یک کیف دستی می‌توان آنها را جا داد. مجموعه کتابهای کردی و کردشناسی که به وسیله دانشمندان ایرانی نوشته شده‌اند و در کتابخانه‌های ما ایرانیان در دسترس عموم قرار دارد به اندازه یک قفسه معمولی نمی‌شود، در حالیکه در کتابخانه‌هایی نظیر «کتابخانه مدرسه مطالعات شرقی و افریقایی دانشگاه لندن»

School of Oriental and African Studies (S.O.A.S), University of London

و دیگر کتابخانه‌های موجود در اروپا و امریکا، به ویژه در آلمان، بخش وسیعی از کتابخانه، به کرد و کردستان و کردشناسی اختصاص دارد و آنقدر کتاب و مجله در این زمینه در آنها دیده می‌شود که ما ایرانیها از دیدن آنها در عین شعف و شادمانی باید، بگوئیم: بسی جای تأسف است که چنین است و به قول حافظ شیرین سخن:

سالها دل طلب جام جم از ما می‌کرد / آنچه خود داشت زیبگانه تمنا می‌کرد -

بسی جای تأسف است که چنین است ما ایرانیان بررسی و پژوهشی درخور سرزمینی چون کردستان (البته فقط کردستان و مردم کرد غرب ایران) نتوانسته یا احیاناً نخواسته‌ایم کاری را انجام دهیم. هرچند قدمهائی توسط پژوهندگان و محققان برداشته شده برای نمونه در زمینه ترجمه: ۱ - با این رسوائی چه بخشایشی؟ تحلیل مسائل سیاسی

کردستان نوشته جاناتان رندل ترجمه به فارسی ابراهیم یونسی انتشارات پانیند چاپ ۱۳۷۹ س تهران، ۲ - تاریخ معاصر گرد دید مک داوول نشر نی ترجمه ابراهیم یونسی، ۳ - روابط ترکیه و ایران و مسأله کرد نوشته رابرت آمن نشر پانیند، ۴ - قیام شیخ سعید پیران نوشته رابرت آلسن نشر پانیند ۱۳۷۸ ش، ۵ - آغا، شیخ، دولت نوشته مارتین وان پروئن سن نشر پانیند ۱۳۷۹ ترجمه ابراهیم یونسی، ۶ - کردها و کردستان نوشته درک کینان چاپ دوم ترجمه ابراهیم یونسی ۱۳۷۶ ش انتشارات نگاه. ۷ - کردها، نوشته وانلی کندال، نازدار ترجمه به فارسی ابراهیم یونسی چاپ دوم ۱۳۷۲ ش، انتشارات روزبهان، تهران. ۸ - جنبش ملی گرد نوشته کریس کوچرا ترجمه فارسی ابراهیم یونسی چاپ دوم ۱۳۷۷ ش، انتشارات نگاه، ۹ - کردها، ترکها و عربها نوشته سی، جی، ادموندز ترجمه ابراهیم یونسی چاپ ۱۳۷۶ ش، انتشارات روزبهان. در زمینه تألیف ژنرال احسان نوری پاشا کتاب ریشه نژادی گرد به فارسی چاپ ۱۳۳۲ ش تهران - ۲ - نگاهی به تاریخ مهاباد تحقیق و تألیف سید محمد صمدی چاپ ۱۳۷۳ ش انتشارات رهرو - نظری به تاریخ و فرهنگ سقز تحقیق و تألیف عمر فاروقی چاپ ۱۳۷۴ ش، ۳ - مونوگرافی سقز تألیف و تحقیق مصطفی کاوه چاپ ۱۳۷۰ ش چهار تبریز - ۴ - شورشی کردهای ترکیه تألیف و تحقیق کاوه بیات تهران - ۵ - قهرمانان ملت گرد از آغاز تاریخ تا نهضت ژنرال مصطفی بارزانی رهبر کبیر همیشه جاوید ملت گرد تألیف و تحقیق علامه استاد محمد سعید ابراهیمی (آویر) به زبان گردی به نثر و به شعر چاپ ۱۳۸۲ ش، تندیس نقره ای تهران. - ۶ - تاریخ گرد و کردستان آیه الله شیخ محمد مردوخ شهیر و نامدار کردستانی. ۷ - دکتر رشید یاسمی کرمانشانی تاریخ گرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او به شیوه سانسور و با فشار رضاخان تحریر گردیده که خود در آن کتاب اعتراف و عذرخواهی کرده است. ۸ - تألیفات کلیم الله توحیدی در زمینه (حرکت کردها به خراسان) در ۷ مجلد.

ولی باید گفت: استرابون، کسنفون و منابع ارمنی، طبری، ابن مسکویه، مسعودی، ابن اثیر، ابن خلکان و دینوری و دیگر مؤرخان اسلامی، تاریخ مدون و روشنی از تاریخ زندگی کردها به دست نمی‌دهند، بعضی از آنان کردها را سلحشورانی خستگی‌ناپذیر و دیرآشنا و سرسخت و بیابان‌گرد، معرفی می‌کنند و بعضی دیگر با آوردن داستانهای خرافاتی و افسانه‌آمیز اصل و نسب کردها را مشخص کرده‌اند، برخی با گرایش غلط و نادرست، گردان را به اعراب منسوب داشته‌اند. در کتابهای اسلامی آگاهی درباره‌ی کردها غالباً یک‌نواخت بوده و نشان می‌دهد که از یک منبع گرفته شده است، مثلاً با مراجعه به کتابهای مسعودی متوجه می‌شویم که تا چه اندازه مورخان اسلامی درباره‌ی اصل و نسب گردان بی‌راه رفته‌اند. در هر صورت باید اذعان داشت که از میان نوشته‌های دست و پا شکسته است، که می‌توان اطلاعات مفیدی، راجع به تاریخ سیاسی و اجتماعی ملت اصیل کرد به دست آورد. تاریخ «الامم و الملوک» طبری و «الکامل» ابن اثیر را در میان کتابهای مورخان اسلامی، می‌توان بهترین و مهمترین منابع اسلامی درباره‌ی کردها دانست چه این دو تن در روزگاری می‌زیستند که پهنه کردستان میدان تاخت و تاز گردنکشانی بود که می‌خواستند امرا و سلاطین ملت کرد را مطیع خود سازند.

اطلاعاتی که ابن اثیر و طبری درباره‌ی حکومت‌های مستقل کرد، مانند: حسنویهیان، روادیان، مروانیان، شدادیان و بنوعتاز، ارائه داده‌اند آگاهی‌هایی است که مستقیماً اخذ کرده‌اند، بنابراین تا اندازه‌ای امیدبخش و مورد اطمینان و اعتماد می‌تواند باشد، در این میان آنچه جای تأسف است اینست که در تمامی کتبی که در سده‌های اولیه‌ی اسلامی نوشته شده است گاه به جنبشهای سیاسی و فرهنگی ملت کرد اشاره رفته است و نام بسیاری از مشاهیر آنان آمده است. ولی هرگز ملیت روشنی بایشان داده نشده است و آنان را در میان دیگر چهره‌های اسلامی ناشناخته‌گذارده‌اند؛ به قول شاعر نامدار کرد حاجی قادر «له به ربی دهفته‌ری ون بوین وفانی». بطور که خواننده می‌پندارد، که هرگز

نام آوری از میان ملت کُرد برنخواست است و آنان همیشه در حالت خوش نشینی روزگار گذرانده‌اند: اما ملت کُرد قهرمانان بزرگ و اندیشمندان و فیلسوفان و مؤرخان و ادیبان و مفسران و محدثان و عرفا و علمای فراوانی را در دامن خود پرورش داده است. کسانی مانند سلطان صلاح ایوبی، - صلاح‌الدین بن ایوب بن شادی در مصر و سوریه دمشق حکومت کرده است (۱۱۸۶ - ۱۲۶۱) و در حلب (۱۱۸۳ - ۱۲۶۰) و در یمن (۱۱۷۳ - ۱۲۲۹). کریمخان زند (حال ۱۱۶۳ هـ ق / ۱۷۵۰ م)، شیخ اشراق (شهاب‌الدین یحیی بن حبش (۵۴۹ - ۵۸۷ هـ - ۱۱۵۴ - ۱۱۹۱) ولد بسهرورد (ایران) و (عمر بن محمد، شهاب‌الدین ابوحنفص سَهْروردی (ت ۶۳۲ هـ / ۱۲۳۴ م) مؤلف عوارف المعارف و بغیة البیان فی تفسیر القرآن. که شیخ سعدی شیرازی و کمال‌الدین بن اسماعیل اصفهانی شاعران نامدار ایرانی مرید این سهروردی بوده‌اند که سعدی در وصفش فرموده است:

مقالات مردان ز مردی شنو	نه از سعدی از سهروردی شنو
مرا شیخ دانای مرشد شهاب	دو اندرز فرمود بر روی آب
یکی اینکه در نفس بدبین مباش	دیگر اینکه در جمع بدبین مباش.

خدمات متقابل استاد شهید مطهری - سهرورد: شهرت در شمال غربی ایران. اهالی آن کُرد بودند، در قرن ۱۰ مغولها در جنگ و حمله بر آن آنرا ویران و نابود کردند. ص ۱۴ المنجد در اعلام چاپ ۱۶ - لبنان ۱۹۸۲ م. اینست که شفیع کدکنی شاعر نامدار ایرانی، در یادبود ۸۱ سالگی محمد قاضی مترجم نامدار به شعر گفته است:

قاضیا! نادره فردا! و بزرگا رادا!	سال هشتاد و یکم بر تو مبارک بادا!
فخر تاریخ و تبار همه ماست ز کُرد:	شیخ اشراق و نظامی دو تن از اکرادا
خان زند، آنکه چنو مادر ایران کم زاد	رستم کُرد بُد امّا نه که فرخ زادا

(مجله دنیای سخن ص ۲۹). و کتاب کوزانی فرهنگ زبان کُردی نوشته محمد صالح

ابراهیمی (شه پوئل) چاپ دوّم ۱۳۷۹/۱۱/۱۵ ش، تهران، ص ۱۱۷. یا تاج العارفین ابوالوفای کُرد، که حکیم سنایی در وصفش گفته است:

قرنها باید که تا از پشتِ آدم نطفه‌ای
 ابوالوفای کُرد گردد یا شود (ویس) قَرَن
 دیوان سنایی چاپ مروی، ص ۴۸۶ که در ۱۶ ربیع‌الاول سال ۴۱۷ هـ ق متولد و در
 ۵۰۱ هـ ق وفات کرده و همچنین ابوعبدالله شمس‌الدین محمد بن عزالدین بن عادل
 یوسف بزازینی تبریزی (ملا محمد شریں) ملقب به شیخ مغربی (۷۰۹ - ۷۶۹ هـ ق) در
 وصف تاج العارفین ابوالوفای کُرد به شعر گفته است:

این کُرد پریچهره ندانم که چه کرده است

کز جمله خوبان جهان گوی ببردست

موسی کلیم است که دارد ید بیضا

عیسی است کزو زنده شود هر که ببردست.

نک: قلائد الجواهر محمد بن یحیی حنبلی ص ۸۱ - ۸۰ و بهجة الاسرار شطنوفی ص ۱۴۳ به نقل از شرح احوال و آثار دو بیتهای باباطاهر عوریان چاپ دوّم سلسله آثار ملی ۱۱۳ به کوشش دکتر جواد مقصود ص ۵۰ چاپ ۱۳۵۴ ش - تاریخ المعترفی انباء من العبر قاضی القضاة مجیرالدین علی مقدسی حنبلی، و کتاب علماؤنا فی خدمة العلم والدین - ترجمه به فارسی احمد حواری نسب، ص ۳۳۸ تا ۳۳۷ چاپ ۱۳۶۹ ش روزنامه اطلاعات تهران - کتاب زریزه‌ی زیرین ص ۴۸۶ نوشته محمد صالح ابراهیمی (شه پوئل) به زبانی کُردی چاپ ۱۹۹۹ م آراس. - دیوانی شمس مغربی ملا محمد شیرین که لبالب است از اشعار به لهجة پهلوی، کُردی، ص ۳ و ۱۰۷ و ۱۰۸ چاپ ۱۳۵۸ ش و مجموعه مقالات کونگره‌ی بزرگداشت حکیم مولوی کُرد چاپ ۱۳۷۱ ش. انتشارات صلاح‌الدین ایوبی، شهر ارومیه. یا علامه ابوسعود عمادی آمیدی محمد افندی شیخ الاسلام حنفی مفتی، ابن شیخ محمد محی‌الدین شیخ السلطان عمادی اسکلیبی کُرد، که

در ۹۴۴ بمقام قضاوت و در ۹۵۲ بمقام شیخ الاسلام و مفتی اعظم امپراطوری عثمانی نایل و تا آخر عمر که در ۹۸۲ هج و فات یافته و ۸۴ سال عمر مبارکش بوده است در مقام مفتی و شیخ الاسلام بوده و در جوار ابوانصار صحابی در استامبول مدفون است و تفسیری بنام (ارشاد العقل السليم الى مزایا الكتاب الکریم) بر قرآن نوشته و در مصر چاپ شده و دوبار از طرف سلطان بایزید عثمانی جایزه، به آن تفسیر اعطا شده است و پر از نکات علمی و هنری و فلسفی و ادبی و آنرا به دریای موج تشبیه کرده‌اند، که محمد صالح ابراهیمی (شه پوئل) در ترجمه تفسیر قرآن به زبان کردی از این تفسیر بسیار استفاده کرده است. یا از اصحاب رسول خدا کسانى مانند جابان الکرودی و ابوبصیر میمون ابن جابان الکرودی که حدیث را از رسول اکرم (ص) روایت کرده‌اند، نک: الاصابه فی اسماء صحابه حرف ج: تألیف حافظ بن حجر عسقلانی و (مسند صغیر و مسند کبیر) و مشاهیر کرد بابامردوخ روحانی شیواج ۱ - ص ۱ چاپ ۱۳۶۴ ش سروش تهران یا شخصیت مانند ابوالفدای ایوبی آن شاهزاده کرد که کتاب جامع المسانید در حدیث تألیف و همچنین کتاب تاریخ البشر به نام تاریخ ابوالفدا در چهار مجلد تألیف کرده و به زبانهای اروپایی نیز ترجمه شده است و همچنین کتاب تقویم البلدان را تألیف (۶۷۲ - ۷۳۲ هج) طبقات شافعیه ج ۶ ص ۸۴ و آداب اللغة العربیة ج ۳ ص ۱۸۷. و لغتنامه دیبهدا ص ۷۱۲ - یا بَرَزَنجی، محمد بن عبدالرسول بن عبدالسید (۱۰۴۰ - ۱۱۰۳ هج / ۱۶۳۰ - ۱۶۹۲ م) اهل روستای برزنج در شهرزور در کردستان عراق که تفسیری بنام (انهارالسلسیل لریاض انوار التنزیل) بر قرآن نوشته و چندین کتاب مفید دیگری را تألیف کرده و نابغه و نادره روزگار خود بوده و به احیاکننده سده ۱۱ هج تام داراست و نزد علامه محمد شریف گورانی کردی و علامه ابراهیم بن حسن گورانی کردی در شهر مدینه تحصیل کرده و بعداً مدرس شهر مدینه شده است و در بقیع در مقبره برزنجیها مدفون گشته است. نک دایرة المعارف بزرگ اسلامی ج ۱۱ تهران

۱۳۸۱ ش ص ۷۰۴ تا ۷۰۵ و زانایانی کورد ج ۶ نوشته محمد صالح ابراهیمی (شبه‌پول) به زبان کُردی آماده چاپ ص ۳۰ شماره‌ی ۱۳ - یا ابن خلکان (۱۲۱۱ - ۱۲۸۲) مُورّخ، قاضی القضاة مؤلف کتاب وفيات الاعیان و انباء ابناء الزمان و هو معجم تاریخی شهیر، و بنو الاثیر: که سه برادرند: ۱ - ابوالحسن علی عزالدین (۱۱۶۰ - ۱۲۳۴) مؤلف الکامل در تاریخ، اسدالغابه فی معرفة الصحابه، تحفة العجائب و طرفة الغرائب و اللباب در انساب - ۲ - مجدّدین ابوسعادات مبارک (۱۱۴۹ - ۱۲۱۰) فقیه، عالم به قرآن و حدیث و نحو - مؤلف: نهاییه در غریب حدیث و اثر - جامع اصول در حدیث رسول - ۳ - ضیاءالدین نصرالله (۱۱۶۲ - ۱۲۳۹) وزیر ملک افضل فرزند سلطان صلاح‌الدین ایوبی، ضیاءالدین مؤلف کتاب مثل سائر در ادب کاتب و شاعر می‌باشد. ضیاءالدین ابن اثیر در این کتاب اخیر درباره‌ی فردوسی توسی و شاهنامه‌ی او قضاوت بغایت عالمانه‌ای کرده است از نظر فن ادب و نقد شعر بی‌همتاست و از نقطه‌ی تاریخ ادبی ایران و شعر و شاعری ایرانیان بی‌نهایت مهم است، زیرا این قضاوت از طرف دانشمندی است که مقام وی در فنون شعر و ادب و انشا در تمام عالم اسلامی در اوج رفعت بوده است و فیلسوفی مانند ابن خلکان که همتای پلور تارک بوده است، برای زیارت ضیاءالدین ده بار از اربل: (هه‌ولیر) به موصل سفر کرده است (نک: وفيات الاعیان (۳ - ۶۵ الوطن به‌مصر) - ضیاءالدین نوشته است: فردوسی در نظم شاهنامه که ۶۰ هزار بیت شعر است، و مشتمل بر تاریخ ایران و در حکم قرآن ایرانیان بشمار است و فصحای عجم اتفاق دارند که در زبان پارسی فصیحتر از آن اثری پدید نیامده است. در صورتی که چنین چیزی در زبان عربی وجود ندارد. با وجود اینکه لغت عرب بغایت وسیعست و زبان فارسی نسبت به آن در حکم قطره در مقابل دریا را دارد (نک: مثل السائر، ج ۲، ص ۴۱۹ - ۴۱۸) و کتاب شرفنامه به زبان فارسی تاریخ مفصل کردستان تألیف امیر شرفحان بدلیسی چاپ مؤسسه مطبوعاتی علمی ۱۳۴۳ ش تهران با مقدمه و

تعلیقات و فهارس به قلم محمد عباسی و المنجد در اعلام چاپ ۱۶ - لبنان ۱۹۸۲ م ص ۸. یا جمیل صدقی زهاوی (۱۸۶۳ - ۱۹۳۶ م) از شعرای انقلابی معتقد به آزادی زنان، دارای اشعار فلسفی و دیوان شعر، رباعیات و کلمات منظوم که در سال ۱۳۱۳ ش و ۱۹۳۴ م در جشن هزاره فردوسی توسی در دارالفنون تهران در ایران - با احمد حامد الصراف گرد، شرکت می‌کند والی عثمانی ترک در بغداد به صدقی زهاوی و همراهانش می‌گوید: حق نداری درباره فردوسی چیزی بگوئید ولی زهاوی که دلباخته ایران و ایرانیان بوده همینکه پا به خاک ایران می‌نهد شروع به زمزمه می‌کند و در وزن اشعار شاهنامه در وصف فردوسی باینگونه می‌سراید:

به فردوسی از من سلامی برید	پس از عرض حرمت پیامی برید
که‌ای شاعر خفته در زیر خاک	نهان از نظر دور از جان پاک
سر از خاک بردار و انگه ببین	چه شوری است بهرت بروی زمین
فرو ریخت اعجاز از خامهات	ببفزود از آن قدر شهنامهات
جهان برای تو جمع آمده	برای ثنای تو جمع آمده
زهر مملکت صد صدا می‌رسد	زهر سو نوایی جدا می‌رسد
چو پر شد ز شعرت زمین و زمان	ستودند نام تو در هر زبان
هزار است در قبر خود خفته‌ای	ولی زنده است آنچه تو گفته‌ای.

وقت برگشت زهاوی هم از مقام استادی که استاد فلسفه در دانشگاه استامبول بوده و هم از مقام نمایندگی که نماینده مردم در مجلس سنای ترک عثمانی بوده است خلع می‌نمایند به جرم اینکه شاعر ایرانی را ستوده است.

نک: تاریخ مشاهیر کرد بابامردوخ روحانی شیوا، ج ۲، چاپ ۱۳۶۶، ش تهران. زانایانی کورد، به زبان کردی تألیف محمد صالح ابراهیمی (شبه‌پول) ج ۶، ص ۱۲، ۱۴ و ۱۵ که آماده‌ی چاپ است. المنجد در اعلام ص ۳۳۹ چاپ ۱۶ - لبنان ۱۹۸۲ م. در

حین وفات صدقی زهاوی ملک الشعراى بهار در وصف و رثای او در بند اول ترکیب
بند خود در وصف و رثای جمیل صدقی زهاوی گرد چنین می‌سراید:
مادر حکمت بر مرگ زهاوی خون گریست
پشت خم گشت سهروردی چشم افلاطون خون گریست
حشرو و او یلاست امروز ما تمین ملک زهاو
از برای مرگ صدقی زار چون مجنون گریست
روز رستاخیز گوئی راست شد در مرگ او
آسمان گشت قیرگون بر شهر و بر هامون گریست
کی عرب را بُود حکیمی این چنین فحل و فرید
تا بگویم دجله بر مرگش امروز خون گریست
نی ز عراقست، جمیل فرزند ایرانست، پس
گفت باید ملک ایران در غمش سیحون گریست
مولد صدقی زهاوست و تبارش گُرد بُود
پور ساسانست و الوند شد غمی محزون گریست
در فراق بوحنیف در هجر مفتی و جمیل
دینور همچون زهاو خونابه گلگون گریست
گُردها را مَفخرند این نامور فرزندگان
زین سبب خُرد و کلان زان مرگ نامیمون گریست
داغ بر دل شد «بهار» در مرگ سلطان سخن
بس گریبان بر درید و دیده‌اش جیحون گریست
در رثای استاد شعر و فلسفه و حکمت ز غم
قلب او آتش گرفت و طبع او موزون گریست

گشت خالی از جمیل و ز «بهار» ملک سخن

شد خراسان چون زهاوهم خسروی افزون گریست.
دیوان ملک الشعرا بهار، (مفتی) یعنی شیخ محمد فیض زهاوی مفتی اعظم در بغداد دیار عراق.

(الوند نام رودی است از پشت کوههای (ریژاو) سرچشمه می‌گیرد و بعد از آبیاری مزروعات منطقه زهاب و قصر شیرین، رو به کشور عراق سرازیر و به آب حلوان می‌ریزد، که در منطقه سرپل زهاب در بخش ایران به الوند نام برده می‌شود. کورد می‌گوید:

الوند هنی الوند، الوند شیته‌ی چاو، و اسرین

له ریژاوه وه تیت له ولای قصره وه.

خسروی هم لقب ملک الشعرا بهار است و هم اسم شهر خسرو پرویز می‌باشد که در نزدیکی‌های قصر شیرین است. یا ابن جنی عثمان (۹۴۲ - ۱۰۰۲) که مبدع علم فقه اللغه و مؤلف سُرِّ الصناعات الاعراب، و الخصائص، و کتاب المصنف است - نک اعلام المنجد چاپ ۱۶ - لبنان ۱۹۸۲ م و ابن قتیبه ابو محمد عبدالله (۸۲۸ - ۸۸۹) دینوری مؤلف ادب الکاتب و کتاب شعر و شعراء، عیون الاخبار، و کتاب معارف و تفسیر قرآن بنام مشکل القرآن فی غریب القرآن و المشتبه من القرآن، تأویل مختلف الحدیث و کتاب المشتبه من الحدیث و القرآن - نک: اعلام المنجد چاپ ۱۶ - چاپ لبنان ۱۹۸۲ م. یا مولانا محی‌الدین خلّاتی که در علم ریاضی و هیئت و ستاره‌شناسی متبحر بوده و در ایجاد رصدخانه در شهر مراغه در ایران و تألیف زیج و جدول ستاره‌شناسی با خواجه نصیرالدین طوسی همکاری داشته تا بلکه ایرانیان در اثر علم و دانش پا بر کُرات سماوی بنهند. یا ابن مستوفی احمد بن مبارک شرف‌الدین ابوبرکات (۵۶۴ - ۶۳۷ هـ ق و ۱۱۶۹ - ۱۲۳۹ م) که در اکثر علم و فنون و هنر محاسبات و مسأله دیوانی و دانش

ریاضی کم نظیر بوده و در اربل (ههولیر) مقام استیفا داشته است. اعلام زرکلی ج ۵ ص ۲۶۹ چاپ ۶ - بیروت ۱۹۸۴ م و شرفنامه تاریخ مفصل کردستان تألیف امیر شرفخان بدلیسی با مقدمه و تعلیقات محمد عباسی به فارسی چاپ ۱۳۴۳ ص ۴۶۰ و شرفنامه ترجمه به زبان کُردی توسط محقق، مترجم و شاعر نامی کُرد هزار - یا قاضی القضاة علامه کمال الدین هولیری که به قدوة المحققین و سلطان الحکما شهرت داشته که ابن خلکان می نویسد: که در ۶۱۶ قمری در شهر موصل بحضورش مشرف شدم که «در تمام علوم و فنون کم نظیر بنظر رسید. یا ابوحنیفه دینوی که سید جلال الدین تهرانی در گاه نامه سال ۱۳۰۷ ش دینوری را به یکی از ریاضی دانهای سده سیومی هجری قمری می داند که کتاب زیج و جبر و مقابله را تألیف و در گیاه شناسی متبحر، شیمی دان که در علم شیمی کشفیات نیز دارد، دینوری در علم هندسه، تاریخ بسیار دانا و آگاه و نابغه روزگار بوده که حکمت فلاسیفه و بیان عرب را جمع و تجزیه و تحلیل و اختلاط را در آن بوجود آورده و قرآن را در ۱۳ جلد تفسیر نموده است. نک: اعلام زرکلی ص ۱۲۲ ج ۱ بیروت چاپ ۶ سال ۱۹۸۴ م، یا کُرد علی محمد (۱۸۷۶ - ۱۹۵۳) مورخ، ادیب، مؤلف جریده مقتبس ۱۹۰۸ م نویسنده خطط شام، تاریخ احمد بن طولون، فلاسفة اسلام، و مذاکرات (نک: المنجد اعلام ص ۵۸۶ چاپ ۱۶ - لبنان ۱۹۸۲ م. یا تاج الدین اشنوی که به شیخ شیوخ الاسلام، سلطان المحققین ملک الحکما و الواعظین، قدوة المحققین و سلطان المتکلمین، تاج الملت والدین محمود بن خداداد اشنوی کُرد که کتاب غایة الامکان فی درایة الزمان والمکان تألیف اوست و صدر پسرش شهرت آفاق دارد. (مقدمه تاریخ گزیده و تحفة العرفان و تذکره شعرا و مجموعه آثار فارسی تاج الدین اشنوی قرن ۶ و ۷ با مقدمه و تصحیح و تعلیق نجیب مایل هروی چاپ ۱۳۶۸ ش تهران - یازین الدین آمیدی (.. - ۷۱۴ هـ - ... - ۱۳۱۴ م که خط بارزه را برای نابینایان اختراع کرده است و کتاب جواهر تبصیر در علم تعبیر خواب به زبان عربی تألیف کرده

است و به زبانهای فارسی، ترکی، رومی، مغولی و به زبان مادری کُردی تسلط کامل داشته و خیلی ذهن قوی داشته و با فراست بوده است و خود مانند لوی برای (Louis braile) فرانسوی نابینا بوده و بیشتر از ششصد (۶۰۰) سال قبل از لوی برایل فرانسوی (ت ۱۸۰۹ - وفات ۱۸۵۴م) خط را برای نابینایان اختراع کرده است.

نک: اعلام خیرالدین زرکلی چاپ ۶ - بیروت ۱۹۸۴م (نکته الهمیان ۲۰۶ و الذری الکامنة ۳: ۳۱۰ - ابن خلدون: عبدالرحمن (۱۳۳۲ - ۱۴۰۶) مؤرخ و فیلسوف و رجل سیاسی در مقدمه کتاب خود، در بحث دانش و ادب می نویسد: «در مجالس تعلیم شنیدیم: که اصول و ارکان دانش ادب چهار کتاب است ۱ - ادب الکاتب تألیف ابن قتیبه دینوری (ناحیه کرمانشاه) - ۲ - نوادر ابوعلی قالی دیار بکری: آمیدی) که هر دو نفر از نژاد کُرد ایرانی هستند و بعداً ابن خلدون می فرماید: «هر کس هر چه در زمینه دانش ادب بنویسد یا بگوید: منقول و مستنبط از آنهاست. مقدمه ابن خلدون ج ۲، ص ۱۱۷۵ ترجمه به فارسی محمد پروین گنابادی مرکز انتشارات علمی و فرهنگی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی چاپ ۱۳۶۲ش تهران. پژوهندگان خارجی کتابهای در کردشناسی نوشته اند مانند سفرنامه که آنچه در کردستان به چشم خود، دیده اند در سفرنامه های خود آورده اند (البته نوشته های خارجی، خارج از نظر سیاسی یا اقتصادی نبوده و گاه و بی گاه مسائل غیرواقعی را مطرح کرده اند) بهر حال می توان گفت سفرنامه: کلودیوس جیمز ریچ C.J.richanar که در اواخر سده هژدهم میلادی نوشته شده است، ریچ اوضاع سیاسی و اجتماعی و جغرافیای برخی از نقاط کُردنشین ایران و عراق مانند امارت «واوان» (بابان) در کردستان عراق و امارت اردلان در کردستان ایران را به شایستگی شناسانده است.

مینورسکی V.F.Minorsky در کتاب کُردها the kurds, petrograd, 1915 و واسیلی نیکتین W.Nikitine در کتاب کُرد و کردستان، که به زبان عربی ترجمه شده است و

همچنین که محمد قاضی این کتاب را بنام کرد و کردستان به زبان فارسی ترجمه کرده است، چاپ ۱۳۶۶ ش تهران و نولدکه theodor nor noldeke، دارمستتر darmesteter و اسباخ Welssbach و زرنوف F. Zhartoe و خودزکو Khodezko، هارتمان Hartmann، درایور C.B.drivar اسکارمان Askarmann، سولاک Solack، سایس Syes، و چند تن دیگر از شرق شناسان خارجی با دید تاریخی و عقیدتی، در زمینه حیات سیاسی و اجتماعی کردها تألیفاتی دارند که بسیار سودمند است و برخی نیز تحقیقات خود را از دید سیاسی دیده‌اند. مانند لرخ Lerch و سون Soane، میلیجن Millingen و بعضی از نوشته‌های ادمونس Cecil Jodhedrnunds و در دهه‌های اخیر نوشته‌هایی چند درباره وضع اجتماعی و سیاسی کردها توسط بعضی محققان عرب، انتشار یافته است که بیشتر جنبه سیاسی داشته و خالی از هرگونه پژوهش و بررسی واقعی است، اینان سعی کرده‌اند با شناساندن کرد بصورت قومی بی‌نام و نشان و بی‌فرهنگ، موجودیت و تمدن ملت کرد را در هم ریخته تا از این آب گل آلود، به خیال ماهی بگیرند، مانند کتاب «حرکات بارزان» نوشته عزیز عقیلی و کتاب «القضية الكردية» نوشته محمود الدر و کتابهایی از این دست.

پژوهندگان کرد نیز تا اندازه‌ای توانسته‌اند فرهنگ و سرزمین خود را به جهانیان بشناسانند مانند تاریخ مفصل کردستان بنام شرفنامه تألیف امیر شرفخان بدلیسی، محمد امین زگی بیگ، توفیق وهبی، حسین حزبی مکریانی، آیه الله شیخ محمد مردوخ کردستانی، دکتر جمال نیز، حاج توفیق پیره میرد، دکتر بلچ شیرکو، مسعود بارزانی رهبر کردستان، دکتر محمد مکری، علاءالدین سجادی، دکتر مظهر احمد، محمد علی عونی، جلال طالبانی رئیس جمهور دولت فدرال عراق، دکتر قاسملو، خوب است یادآوری کنیم یکی از علل کثرت اخبار و روایات مربوط به ملت کرد این است که سرزمین کرد نزدیک به مفر خلافت یعنی مرکز تألیف و تصنیف بوده است از این جهت همه مورخان

ذکری از گُرد کرده‌اند و از زبان هر کسی حکایتی و افسانه‌ای را در باب آن طایفه نوشته‌اند و می‌توان گفت: اکثر افسانه‌هایی که درباره گُرد نوشته شده یک هسته تاریخی داشته‌اند، که به مرور زمان آلوده به قصص و روایات شده‌اند و همین آشفتگی و اختلافات روایات حاکی از قدمت نژاد گُرد است. برای نمونه گفته شده: گُرد باقیمانده خوراک بیور راسب (ضحاک ماردوش) است، زیرا که او فرمان می‌داد تا هر روز دو مرد را سر ببرند و برایش از گوشت آنان غذا ترتیب دهند، که فردوسی این داستان را بدینسان به نظم در آورده است: (فردوسی توسی، شاهنامه، تهران، ۱۳۱۰، ذیل پادشاهی ضحاک)

چنان بد که هر شب دو مرد جوان	چه کهنتر چه از تخمه پهلوان
خورشگر ببردی بایوان شاه	وزو ساختی راه درمان شاه
بکشتی و مغزش برون آختی	مرآن اژدها را خورش ساختی

تا دو انسان پاکیزه به نام (ارمانک و کرمانک) از این ظلم شاه سخنها گفتند و چاره‌ای اندیشیدند که یکی را آزاد می‌کردند که به کوهها برود و خود را مخفی سازد و از ناچاری یکی را سر می‌بریدند و مغزش را با مغز گوسفند بهم می‌آمیختند و خورش اژدها می‌کردند که فردوسی داستانش را آنچنان بازگو کرده است که هر انسان ریزبین و اندیشمندی متوجه وحشیگریها و سانسور شدید آن دولت غدار بگردد و همچنین فردوسی خواسته بآن شیوه لطیف، دلسوزی و شفقت خود را نسبت به گُردها که آن همه ستم و بیدادگریها بر آنان روا داشته‌اند در پیچ و خم شعر خویش آنرا بیان نماید و بگوید:

کنون گُرد از آن تخمه دارد نژاد که آباد باید بدل برش یاد

تاریخ می‌گوید: تبار گُرد پیش از فریدون و ضحاک ماردوش وجود داشته و در سده‌ی دوازده‌ی پیش از میلاد مسیح تیکلات پادشاه آشور با آنان جنگیده و آنان را به (گرتی) نام برده است. تاریخ از دو ماد ۱ - ماد بزرگ یا عراق عجم ۲ - ماد کوچک یا

آذربایجان، ماد mad سلسله پادشاهی ایران را در سال هفت صد و پنج (۷۰۵ ق.م) قبل از میلاد، در ناحیه ماد تشکیل داد. فرهنگ فارسی دکتر معین اعلام ج ۶ چاپ پنجم سال ۱۳۶۲ ش و به روایت شرفنامه بعضی از افراد داستانی و باستانی ایران مانند «رستم» و «بهرام چوبین» و «گرگین میلاد» و «فرهاد» کوهکن کرد می‌باشند و عین نوشته امیر شرفخان بدلیسی در کتاب شرفنامه: و ظاهراً لفظ «کرد» تعبیر از صفت شجاعت است، چرا که اکثر شجاعان روزگار و پهلوانان نام‌دار از این طایفه برخاسته‌اند و لهذا پهلوان پیلتن و دلاور تهمتن رستم زال که در ایام حکومت پادشاه کیقباد بوده از طایفه کردهاست، چون تولد او در سیستان بوده به رستم زابلی اشتهار یافته و صاحب شاهنامه: فردوسی توسی رحمة الله علیه صفت او (رستم کرد) کرده و در زمان ملوک عجم هرمز بن انوشیروان سپهسالار نامدار و پهلوان روزگار بهرام چوبین که در ترکستان و خراسان نشو و نما یافته و نسبت ملوک کرت و پادشاهان غور بدو می‌رسد او نیز از طبقه کردهاست و گرگین میلاد که بوفور شجاعت و فرط جلادت معروف و مشهور است، کرد بوده و الحال قریب چهار هزار سال است که اولاد و احفاد و امجاد او در ولایت لار حکومت با استقلال مبادرت می‌کنند که اصلاً تغییر و تبدیل در اوضاع حکومت ایشان نشده و گاهی صاحب خطبه و سکه بوده‌اند و اعجوبه دوران و نادره زمان سرحلقه عاشقان جفاکیش و سرخیل و فاکیشان محنت‌اندیش اعلی: نهنگ دریای محنت و پلنگ کوهسار مشقت «فرهاد» که در زمان خسرو پرویز نیز ظهور کرده از طایفه کلهر است

که لاهور که په‌نجه‌ی له په‌نجه‌ی وه‌راند هه‌موناخونی وه‌ک خه‌ره‌لوه ره‌لوه‌راند یعنی کلاهور بزرگ اهل دین آهورموزداها پنجه در پنجه او انداخت تمام ناخنهایش را مانند برگ پاییزی انداخت و نابودش کرد. نک شرفنامه به زبان کردی به تحقیق و ترجمه محقق و شاعر نامی کرد. هزارو شرفنامه به تحقیق و تعلیقات محمد عباسی تهران

۱۳۴۳ ش (۲۸ - ۳۱). لازم بذکر است مورخان نوشته‌اند کلهر از نژاد گودرز گویو می‌باشند که گویو در زمان کیانی حکومت بابل را در دست داشت، پسر گویو به نام رهام یا (مام رهام) به فرمان بهمن کیانی به شام و اورشلیم و مصر هجوم برد و آنرا بتصرف خود در آورد و بخت النصر لقب ابن رهام گُرد است صفحه ۲۸ و ۲۹ تاریخ اردلان به تعلیقات و تحقیقات و ترجمه به زبان گُردی توسط محقق و مترجم و شاعر نامدار گُرد عبدالرحمن شرفکندی هزار چاپ ۱۳۸۱ ش و ۲۰۰۲ م تازه نگاه - و همچنین: (ابومسلم خراسانی (ت ۱۳۷ هـ / ۷۵۵ م) که حکومت امویان را سرنگون و عباسیان را به خلافت رسانید، گُرد بوده و «ابودُلّامه» غلام منصور خلیفه دُوم عباسی که به ابومسلم دشنام داده گُرد بودن او را در شعر خود ذکر می‌کند که می‌گوید:

... أفي دولت المنصورِ خاؤلتِ غدرَةً إلا إنَّ أهلَ العَدْرِ أباءُك الكُردِ

نک رشید یاسمی، گُرد (۱۷۸ - ۱۷۹) نقل از ابن خلکان، ج ۱، تهران، صفحه ۳۰۷. ر.ک. ابومسلم، سردار خراسان. دکتر غلامحسین یوسفی، تهران، ۱۳۴۵ ش، ابن خلکان و فیات الاعیان، ج ۱، قاهره (۱۹۴۸ م، ۳۰۷ و کرمانشاهان، کردستان، ج ۱، تألیف مسعود گلزاری. از بانوان داره مرواری: شجرة الدرملکه المسلمین (ت ۱۱۹۶ م). از نژاد گُرد و از خاندان سلطان صلاح الدین ایوبی که در مصر بنام ملکه المسلمین حکومت کرده و صاحب خطبه و سگّه بوده است. نک مجله زن روز شماره (۱۱۴) اردیبهشت ۱۳۴۶ ش و مجله گرشه‌ی گُردستان شماره‌ی ۷ سالی اول مهر و آبان ۱۳۶۰ ش تهران ص ۲۸. المنجد فی الاعلام بیروت ۱۹۸۴ م چاپ ۱۶ یا عارف ربّانی ضیاء الحق حسام الدین چلبی که مولوی جلال الدین بلخی در مقدمه‌ی جلد ۲، ۳، ۴، ۵، ۶ مثنوی ستایش او را نموده که در آغاز ج ۲ می‌فرماید:

چون ضیاء الحق حسام الدین عنان بساز گردانید ز اوج آسمان
ای ضیاء الحق حسام الدین تویی که گذشت از مه بنورت مثنوی

ای ضیاءالحق حسام‌الدین راد اوستادان صفا را اوستاد
 وه چلبی تو بمعراج حق رفته‌ای، تو میری، تو دستگیری. واژه‌ی چلبی کردی است و
 بمعنی خدا، پاک، مقدس و... واسیلی نیکتین کرد و کردستان ترجمه محمد قاضی چاپ
 نیلوفر ۱۳۶۶ ش تهران.

یا شیخ ابراهیم شیبانی کرمانی (وفات ۳۳۷ هـ) که فریدالدین عطار نیشابوری در
 تذکرة اولیاء در شرح احوال وی گفته است: «آن سلطان تصوف و برهان بی تکلف آن
 امام زمانه، آن همام یگانه، آن خلیل ملکوت روحانی شیخ ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
 رحمة واسعة پیر بحق و شیخ مطلق بود، مشارالیه محمود اوصاف و مقبول طوایف و در
 مجاهده و ریاضیت شأن عظیم داشت و صفویان ایران که از ۱۵۰۲ - ۱۷۳۶) در ایران
 حکومت کرده‌اند کرد و کرد زاده بوده‌اند.

نک شیخ صفی و تبارش احمد کسروی چاپ ۲۵۳۵ شاهنشاهی (۱۳۵۵ ش)، صفوت
 الصفا نیز می‌نویسد: شیخ صفی‌الدین اسحاق اردبیلی کرد سنجاری بوده است.
 احسان نوری پاشا در گردآوری خود بنام «تاریخ ریشه‌ی نژادی کرد» تهمورس دیوبند
 را در بخش وابسته به داستان فریدون از شاهنامه‌ی فردوسی، بنام تهمورس کرد می‌داند.
 در آنجا که مادر فریدون از نژاد او سخن می‌راند و می‌گوید:

تو بشناس مرز ایران زمین	یکی مرد بُد نام او آبتین
ز تخم کیان بود و بیداد بود	خردمند و گرد و بی آزار بود
ز تهمورس کرد بودش نژاد	پدر بر پدر بر همیداشت یاد

م. اورنگ می‌گوید: «گفته‌های پژوهنده‌ی ژرف‌بین احسان نوری پاشا که تهمورس
 دیوبند سومین پادشاه پیشدادیان را در سروده‌ی فردوسی بنام (کرد) میخواند، پذیرفتنی
 است. یعنی نباید او را (کرد) یاد کرد و در شمار پهلوانان آورد، زیرا تهمورس
 پادشاه‌زاده بوده و بر ابرائین شهریاری پس از پدر بر تخت نشسته است، پهلوان و گرد

نبوده که از این راه به پادشاهی برسد و یا از این راه نام و آوازه پیدا کند و بدین نام خوانده شود. در شاهنامه او را دیوبند یاد می‌کند. داستان زال زر از شاهنامه این دلاور نامی را هم که از زابلستان بوده بنام (کُرد) یاد می‌کند و می‌گوید:

به گیتی در از پهلوانان کُرد
پی زال زرکس نباید شمرد

شاید برخی چنین پندارند که این واژه گرد است و بمعنی پهلوان و دلاور میباشد. اما اگر خوب باریک شویم می‌بینیم چنین نیست، زیرا این واژه پس از واژه‌ی پهلوانان آمده که به معنی گردان و دلاوران است. بنابراین نمی‌توان پذیرفت که این هر دو واژه یک معنی را برساند و هر دو در یکجا بکار رود. در اینجا می‌گویید: از میان پهلوانان (کُرد) زال زر از همه بالاتر و نیرومندتر است و کسی را با او یارای برابری نیست نک م. اورنگ کردشناسی صفحه‌های ۲۸ تا ۲۷. چاپ تهران ۱۳۴۶ ش.

محققین تاریخ بر این باورند پایه‌ی پیشدادیان و کیان که نمودار پادشاهان و دلاوران باستانی ایرانند. در کتاب شاهنامه‌ی فردوسی بر پایه‌ی نوشته‌های پهلوی از آنان یاد شده است یعنی نام و نشان و سرگذشت پادشاهان و بزرگان دو خاندان پیشدادیان و کیانیان در کتاب دینی و دانشی آویستا نوشته شده است. و فردوسی آن را با امانت نقل کرده است. در دو سوره‌ی (فرقان) و (ق) از قرآن از مردمان کنار رود (رَس): «ارس» به نام «اصحاب الرَس» یاد می‌کند که به معنی مردمان کنار رود ارس باشد، در تفسیرهای معتبر قرآن می‌گوید: رس روخانه‌ای است در آذربایجان و خوب میدانیم که بجز زردشت پیغمبر دیگر در این سرزمین پیشینه ندارد، در صفحه ۲۹۶ کتاب خلاصه الکرد و الکردستان تألیف محقق نامی امین زکی بیک نیز (دائیتیا) را رود (رس: ارس) می‌دانند، در دایرةالمعارف دکتر فرید و جدی در بخش واژه‌ی مجوس، و همچنین در دایرةالمعارف باستانی و در کتاب ملل و نحل ابوالفتح محمد بن عبدالکریم شهرستانی، ابن خردادبه، بلاذری، ابن الفقیه، مسعودی، حمزه اصفهانی، یاقوت، ابوالفدا ایوبی همه او را از آذربایجان می‌دانند. قطب‌الدین شیرازی (۷۱۰ هجری) در زیرنویس صفحه‌ی ۱۵۷

کتاب حکمة الاشراق شیخ شهاب‌الدین سهروردی چاپ ۱۹۵۲ م و ۱۳۳۱ ش که از زمان زردشت درباره‌ی فرایزدی و دو جهان اخشیجی و مینوئی سخن میراند زردشت را بنام فرزانه‌ی دانا یاد می‌کند و او را از آذربایجان می‌خواند. - دانشمندان کُرد، که زردشت را (کُرد) و آویستارا به زبان کُردی باستان دانسته‌اند، نزدیکهای ارومیه: (اورمیه: ورمی) و برخی هم گفته‌اند از آنجا به سردشت: (زردشت) کوچ کرده است اینگونه نوشته‌ها در کتابهای (کُرد و کُردستان) امین زکی بیک و کتاب سرمایه‌های هدایت و تاریخ مردوخ که هر دو به قلم دانشمند بزرگ آیه‌الله شیخ محمد مردوخ کردستانی و تاریخ ریشه‌ی نژاد کُرد نوشته‌ی احسان نوری پاشا و مجله‌ی کُردی بنام (هتاو) و کتابها و رسالات دیگر است - نک: صفحه‌های ۱۹ تا ۲۲ کتاب کُردشناسی نوشته م. اورنگ چاپ اردیبهشت ۱۳۴۶ ش و برابر ۲۵۷۹ مادی (هووخ شتر و تاریخ مردوخ یا عزیزخان سردار مگری، سردار کلّ قوای ایران در زمان ناصرالدین شاه قاجار که آب سردار و چهار راه عزیزخان در تهران بنام او و پادگار اوست، عزیزخان سردار کُرد بوده است (ت ۱۲۰۷ هق و وفات ۱۲۸۷ هق) رجال ایران دکتر بامداد، نک کتاب زنانایان کُرد در جهان اسلام ج ۱ - چاپ ۱۳۶۴ ش تهران چاپخانه‌ی مهارت صفحه‌های (۷۰۱ - ۶۹۴) نوشته‌ی محمد صالح ابراهیمی (شه پول) و مجله‌ی یادگار در شرح حال عزیزخان مگری سردار کلّ قوای نظامی ایران - یا عشقی میرزاده محمدرضا ابن حاج سید ابوالقاسم کردستانی شاعر (و ۱۲۷۲ هس) مقت تهران ۱۳۰۳ هس / ۳۴۲ هق) این اندیشمند و شاعر و نویسنده وطن پرست و آزادیخواه و اصلاح طلب و جسور و بی‌باک و ضد شاهان مستبد، (از کردهای ایرانی بوده است، اعلام دکتر معین ج ۵ چاپ پنجم ۱۳۶۲ هس)، تهران. یا گنجعلیخان زیگ حاکم و فرمانروای کرمان و سرزمین‌های شرق ایران که گرمابه و انبار آب او بنام آثار باستانی در شهر کرمان مشهود و مشهور است که برای خوب نگه داشتن آب کفّ و دیواره‌های آب انباری مزبور را با سرب پوشانده بوده است و گنجعلیخان زیگ از عشایر بزرگ کُردهای ایرانست. شیخ عثمان وائلی بخاری در ستایش کُردها سروده است که اینک دو سه بیت از آن قصیده

طولانی در اینجا نقل می‌گردد:

أيا منزل الاكراد برکت منزلاً لنا فيه اقمار لمعارف تشرق...

یعنی ای سرزمین کردها مبارک باشی، ما را در آنجا ماه‌هایی است که در آسمان معارف می‌تابند. خوشبخت باشی ای سرزمین کرد، تو مثل باغی هستی که شکوفه‌های تحقیق، گل‌های تحقیق را در درس در آنجا مرتب ورق می‌زنند. ما بزرگانی در کردستان داریم، که هر وقت به یادشان می‌افتم، اشکم سرازیر می‌شود و دلم می‌سوزد. این هدیه‌ای از عربها به مردم شریف و با فرهنگ کردستان است. نک: کتاب کنگره بزرگداشت فرزندان کرد چاپ ۱۳۷۷ ش صفحه ۹۲ از سخنرانی دکتر یثربی رئیس دانشگاه کردستان در سنندج ایران و اعلام قاموس التراجم تألیف خیرالدین الزرکلی ج ۴ چاپ ۶ بیروت ۱۹۸۴ م صفحه ۲۰۶. یا سارو بیره سردار جنگلهای شاه اسماعیل صفوی که از کردهای بانه‌ی کردستان ایران است.

لازم بذکر است کردهای رشوند و کردهای مافی و... در استان قزوین، یا کردهای عمارلو و رودبار یا کردهای حسن کیف و کردهای گردیچال و کردهای کجور و کردهای قوچان و هزار مسجد و کردهای سبزوار و نیشابور و قم و کردهای دماوند و کردهای تهران و حومه را چگونه می‌توان از ایران جدا کرد که جداناپذیر است. از دهستان مرکزی بخش حومه شهرستان بهبهان دهی است بنام: کردستان Kord-estan واقع در ۱۲ کیلومتری شمال غربی بهبهان گرمسیر، یا گردیان شهرستان جهرم یا گردیان در بخش طبیات. اعلام معین، ج ۶، چاپ ۱۳۶۲/۵ ش، تهران. اینست که جناب آقای سید محمد خاتمی رئیس‌جمهور اسلامی ایران در سخنرانیهای خود درباره کردها گفته است: «کرد در موجودیت ایران حق دارد و اسلام مرهون و مدیون شرافت و جوانمردی کرد است و... اگر کردها نبودند معلوم نبود ایران امروز چه می‌شد».

گسننون مورخ و سردار شهیر یونانی گفته است: کردها مردمان بسیار رشید و دلاور می‌باشند. - بدرخان پاشا گفته است: منم که شاه کشورم، سلطان عثمانی اگر او از من مقتدرتر است در عوض من از او شریفترم - کریس کوچرا جنبش ملی کرد، ترجمه

ابراهیم یونسی، انتشارات نگاه چاپ ۱۳۷۷ ش تهران - لورد کرزین سیاست مدار انگلیسی گفته است: کُرد در مقابل دشمنان همیشه مانند دیوار فولاد بوده و نفوذناپذیر است. نادرشاه افشار که خود از عشایر کُرد قراخلو میباشد در مقابل جنگجویان کُرد سر تعظیم فرود آورده است. نک: نوشته‌های ناصر آزادپور - میرزا محمد حسینخان مستوفی گفته است: صد سوار کُرد برابر است با هزار سوار غیر کُرد. امیر حسینخان کُرد زعفرانلو رئیس کُردهای قوچان گفته است: ما همیشه در مقابل دشمن جانانه ایستاده‌ایم، ماکه دوغ نیستیم دشمن ما را بیاشامد. اکنون زمان آن فرار سیده است که با قانون شورا و عدل و قسط اسلامی با کُردها رفتار گردد و برای ارتقای فرهنگ قومی و فرهنگ ملی در دو سطح باید اقدام کرد، اولش فراهم کردن زمینه ذهنی مناسب که من بعنوان فارس با نگاهی منفی و کلیشه‌ای منفی به کُرد، بلوچ، آذری و ترکمن نگاه نکنم و متقابلاً ترک به کُرد یا به فارس بعنوان منفی یا دشمن نگاه نکنند، یعنی رفع زمینه ذهنی نامناسب یا مناسب کردن زمینه‌های ذهنی و برای ارتباط فرهنگ قومی و ملی، این زمینه اولی و زمینه دومی فراهم کردن ارتباط و تبادل عینی یک قوم از قوم دیگر، یک ملیت از ملیت دیگر و تعصب و رفع تبعیض در این راه. بامید توفیق. دیگر زمان آن گذشته که چینیاها برای نابود کردن سه تا پنج هزار ایرانی در یک قطعه کوچک (کاشغر) بیست هزار چینی را در آن تزریق کرد. زمان زمان گفتگوی تمدنها و صلح و سازش است. نک: کتاب حرکت کُرد به خراسان تألیف کلیم‌الله توحیدی، کتاب کوزانی فرهنگ زبان کُردی چاپ ۱۳۷۹/۱۱/۱۵ ش تهران چاپ اندیشه. تألیف دکتر محمد صالح ابراهیمی (شبه پویل) تهران.

داواکردنی مافی ره‌وای کورد...

با حمد و سپاس به درگاه پروردگار بزرگ و با آگاهی و بینش تمام و طرد نژادپرستی و محکوم ساختن هرگونه تبعیض نژادی در سراسر جهان و نصب‌العین ساختن آیه شریفه: (إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ)

ما اعتقاد راسخ داریم که حیات شرافتمندانه همه بشریت از هر قوم و قبیله تنها در سایه دین اسلام ممکن بوده و آزادی حقیقی فعالیت‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی اقوام گوناگون و نه شکل سیاسی و رفرفمی آن، آنچنان که در بعضی از کشورها مرسوم است تنها وقتی حقیقت خواهد داشت که از محتوی عقیدتی که با فطرت بشری سنخیت دارد ناشی گردد.

استاد شهید مطهری علیه‌الرحمه در کتاب خدمات متقابل چاپ نخست نوشته‌اند: امام محمدغزالی نوشته است فرهنگ و معارف دین مقدس اسلام بر چهار ستون قرار دارد که سه‌تای آنها علمای دینی (دینوری، آمیدی و شهرزوریها) می‌باشند که کورد هستند اگر خدا آن‌گردهای دانشمند را باسلام عطا نمی‌کرد فرهنگ و معارف دین اسلام این چنین قوام و دوام پیدا نمی‌کرد، بلی خدمات اندیشمندان و علمای کُرد چشمگیر است مانند: فیلسوف تاریخ ابن خلکان متولد ۶۰۸ و متوفی ۶۸۱ هـ قالی دیار بکری متولد ۳۸۸ هجری و متوفی ۳۵۶ هـ ق. ابوفیدا ایوبی متولد ۱۲۷۳ متوفی ۱۳۳۱ هـ ق محی‌الدین خلطی که در رصدخانه مراغه با خواجه‌نصیرالدین توسی همکاری کرده است. ابن جنی مؤلف فقه‌الغنه - ابن صلاح، علامه ملا عبدالرحیم بارزانی نام دار به عراقی، علامه بیتوشی، ابن‌الحاج، ابوحنیفه دینوری که در علم شیمی صاحب‌نظر بوده و کشفیاتی کرده است.

ابن قوح، ابن‌أثیرها: (عزالدین، مجدالدین، ضیاءالدین) ابن‌سیرین، ملا ابوبکر مصنف که

بجدی تألیف دارد در دنیای امپراتوری عثمانی به مصنف شهرت یافته، ملا جامی، کورد علی متولد ۱۸۷۶ و متوفی ۱۹۵۳ میلادی، شیخ شرقاوی متولد ۱۱۵۰ و متوفی ۱۳۳۷ هـ.ق، ملا خدر رودباری متولد ۱۱۴۰ متوفی ۱۲۱۰ هـ.ق، ملا یحیی مزوری، شیخ محمد کردی، شیخ محمد برزنجی متولد ۱۰۴۰ هـ.ق، ملا عبدالرحیم مولوی کُرد متولد ۱۲۲۱ متوفی ۱۳۰۰ هـ.ق، زهاویان، احمد فایز افندی حفید: (سید حسن گوله‌زهردی) نامدار، ملا احمد گورانی، علامه نوده‌ی، ابن رسول زکی ساوجبلاغی، شیخ احمد ملقب به لغتنامه متحرک، مولانا حکیم ادريس بدلیسی متوفی ۹۲۱ هـ.ق مؤلف کتاب هشت بهشت.

از عرفا: امثال تاج العارفین ابوالوفای کورد که حکیم سنائی که در وسط قرن ۵۲۵ و ۵۴۵ هـ.ق وفات کرده است در ستایش ابوالوفای کورد سروده است:

سالها باید که تا یک سنگ اصلی ز آفتاب

لعل گردد، در بدخشان، یا عقیق، اندر یمن

ماهها باید که تا یک پنه دانه، ز آب و خاک

شاهدی را، حله گردد، یا شهیدی را، کفن

روزها باید که تا یک مشت پشم از پشت میش

زاهدی را، خرقة گردد، یا حماری را، رسن

عمرها باید که، تا یک، کودکی، از روی طبع

عالمی گردد، نیکو، یا شاعری شیرین سخن

قرنها باید که تا از پشت آدم نطفه‌ای

«بوالوفا»ی - کُرد) گردد یا شود (ویس) قَرَن

همچنین شیخ جاگیرلو خلیفه بوالوفای کورد، شیخ ماجدی کردی، شیخ بطو یا شیخ مطر

بارزانی، یا مولانا خالد شهرزوری متولد ۱۷۷۳ میلادی و متوفی ۱۸۳۶ میلادی نامدار

به نسخه نابغه شیخ عدی حکّاری از اجلّه قرن سوّم و چهارم هق، هکذا شیخ کاک احمد شیخ متولد ۱۲۰۸ متوفی ۱۳۰۵ هق، حسام‌الدین چلبی که مولانا جلال‌الدین رومی در ستایش او گفته است: (چلبی تو شاه و میری تو دستگیری). یا عارف ذیقدر حاجی ملا احمد (عارف) مجتهدی اهل تکان تپّه بوکان. یا شیخ شهاب‌الدین سهروردی از نواده‌ی امویّه متولد ۵۳۹ و متوفی ۶۳۲ هق که شیخ سعدی شیرازی در تعریفش سروده است:

مقالات مردان ز مردی شنو نه از سعدی از سهروردی شنو
مرا شیخ دانای مرشد شهاب دو اندرز فرمود بر روی آب
یکی اینکه در نفس، خودبین مباش دگر آنکه در جمع بدبین مباش

از فلاسفه امثال شیخ اشراق مؤلف کتاب حکمة الاشراق

از صحابی جابانی کورد و ابوبصیر ابن جابان الکردی که حافظ ابن حجر عسقلانی و تفسیر روح المعانی علامه شهاب‌الدین محمود آلوسی از آنها یاد کرده است. این ابوبصیر بعد از اینکه ایمان آورد به (حدیثه) به میان لشکر اسلام رفت که پس از مدتی سواران عرب بدنبالش نزد حضرت رسول‌الله آمدند و عرض کردند یکی از مواد قرارداد حدیبیه اینست که هر کس اسلام آورد و نزد شما آمد بما پس بدهید، حضرت رسول‌الله ابوبصیر را تحویل مأموران عرب قریش کافر داد. این ابوبصیر بعداً از دست آنان فرار کرد و در جبال ذوالمروه عده‌ای را دور خود جمع کرد و در نتیجه مقاومت، موجب گردید که این ماده از قرارداد به نفع اسلام لغو شود که نوشته شده بود) هر کس ایمان آورد باید به کافران پس تحویل داده شود که از آن ببعده هر مسلمانی می‌توانست آزادانه به میان مسلمانان برود. از امرا امثال صلاح‌الدین ایوبی که صلیبیون را به نفع اسلام مکرراً شکست داد. در کتاب جهان مسلمین تألیف شیخ مصطفی راهنما از کریم‌خان زند بنام کُرد یاد شده است، با توجه به ظهور اینهمه اندیشمندان و خدمتگزاران به اسلام در میان ملّت کُرد و با توجّه به آیه شریفه: (وَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِیُبَيِّنَ لَهُمْ)

سوره‌ی ابراهیم آیه ۴ و با توجّه به آیه مبارکه‌ی (و مِنْ آيَاتِهِ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتِلاَفَ اَلْسِنَتِكُمْ وَ اَلْوَاثِكُمْ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعٰلَمِيْنَ) و اصل پانزدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که بر آزادی زبان و ادبیات اقوام ملی و محلی در کنار زبان فارسی در مدارس، تصریح می‌کند. ولی متأسفانه تاکنون فرصتی برای اجرای آن موجود نبوده است. یا اینکه امام خمینی رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران در ۲۶ آبان ۱۳۵۸ پیام تاریخی خود را صادر فرمود، این پیام، یک پیام اداری یا سیاسی نیست بلکه یک حکم شرعی است و بر مبنای روح اسلام و مطابق قرآن است که امام می‌فرماید: (اسلام بزرگ هرگونه تبعیض را محکوم کرده و برای هیچ قشری امتیاز مخصوص قائل نشده است تقوی و تعهد به اسلام تنها راه کرامت انسان است، در پناه اسلام و جمهوری اسلامی ایران حقّ اداره کار محلی و داخلی و رفع هرگونه تبعیض فرهنگی، اقتصادی و سیاسی مربوط به تمام اقشار ملت اسلامی است که یکی از آنها برادران کُرد است). امام بلافاصله بعد از صدور این حکم شرعی فرمودند: (حکومت موقت جمهوری اسلامی موظف و متعهد است که در اسرع وقت قانون و مقررات را که مربوط به آن باشد به یاری خداوند تدوین). همچنانکه میدانیم حکومت جمهوری اسلامی مطابق قانون اساسی میزانی است بر پایه ایمان به وحی الهی و نقش آن در بیان قانونها وضع گردیده است دولت در تکلیفی که بر عهده دارد اینست که حکم امام خمینی را که از روی وحی الهی است اجرا نماید.

تاریخ می‌نویسد در آوریل ۱۹۲۰ که پیمان (سقر) منعقد گردید در مواد (۶۲ - ۶۴) آن پیمان‌نامه حق تعیین سرنوشت برای ملت کرد در جامعه ملل متحد منظور گردید. قرارداد مذکور از طرف عثمانی و دول متفق بامضاء رسید. اما بعد از پایان جنگ بین‌المللی "ترکهای جوان" که در مرحله اول وعده‌های زیادی را به کردها داده بودند شانه خالی کردند، و نسبت به کردها درندانه رفتار کردند، بنا به نوشته جواهر لعل نهرو

نخست‌وزیر هندوستان در "نگاهی به تاریخ جهان" تورک‌های عثمانی بیش از یکصد و پنجاه هزار خانوار کُرد را قتل‌عام کردند و خانه و کاشانه آنان را آتش زدند و نابود ساختند. و کُردها را تبعید و آواره کردند. در عراق انگلیسیها حق تعیین سرنوشت را برای کُردهای عراق به رهبری شیخ محمد حفید منظور کرده ولی بعداً خود رهبران جنبش آزادیخواهی کُرد را تار و مار ساخت و حتی بارزانیها را در اثر حمله هوایی مجبور به (عقب‌نشینی) به ایران در سال ۱۳۲۳ شمسی کردند یا در زمان حکومت قاسم در ماده ۳ گفته شده بود که عراق از دو ملت کُرد و عرب تشکیل شده است و در زمان عبدالرحمن عارف توسط عبدالرحمن بزاز حقوقی ۱۲ ماده‌ای در مورد حق تعیین سرنوشت به کُردهای عراق تصویب شد و در سال ۱۹۷۰ میلادی نیز حکومت عراق اعلام خودمختار برای کُردها نمود. بعداً به صورت یکجانبه پیمان را نقض و زیرپا گذاشت. در ایران در زمانهای گذشته بخصوص در زمان رژیمهای طاغوت پهلوی وعده حق تعیین سرنوشت داده شد، اما همه آن وعده‌ها چندان پایدار نماند. در تاریخ ایران مسطور است که در حوالی ۹۶۲ هجری شاه تهماسب صفوی به امیر شرف‌خان بدلیسی مؤلف تاریخ شرفنامه که یکی از امرای برجسته کُرد بوده مأموریت می‌دهد که خان احمدخان گیلانی والی (بیه) در شمال در کنار دریای خزر را سرکوب و مطیع صفوی‌یان کند. امیر شرفخان این مأموریت را به خوبی انجام می‌دهد و همچنین رستم بیک کُرد یکی از سران عشایر پرقدرت در زمان خویش دست شاه اسماعیل صفوی را گرفته و بر تخت نشانده است. با وجود این همین تاریخ شاهد است که شاه عباس صفوی هزاران کُرد را از رؤسای عشایر و کُردهای مظلوم قتل‌عام کرده است، جنایات حزب بعث صدام عقلی و ترک عثمانی و شاهان ستمکار و طاغوت ایران نسبت به ملت کُرد ستم‌دیده چنان عیان است که حاجت به بیان ندارد.

در میان مسائل مهم جهان اسلام معاصر، مسأله‌ای که تاکنون کمتر بدان توجه شده و یا

اسلام‌شناسان آن را دست‌کم گرفته‌اند و یا حتی از آن اظهار بی‌اطلاعی می‌کنند. مسأله‌گرد است. شاید بدانجهت است که این مسأله در میان حکومت‌های مستبد ترک و عرب و فارس قرار گرفته است و برای متخصصین این زمینه یک مسأله فرعی یا ثانوی می‌باشد. در بیروت پروفیسور توماس بوا سالها است درباره‌ی زندگی و ادبیات و مذهب‌گردها مطالعه و تحقیق می‌نماید. در لندن م - ت - ژ - ادموند در مدرسه مطالعات شرقی و افریقایی کرسی‌گردشناسی دارد. - دن. گرامیری‌گردی را در ۲ جلد نوشته، (آثار ژ. ر. دربور) برای مطالعه در زمینه ریشه‌نژادی‌گرد، فوق‌العاده حائز اهمیت است.

ولادیمیر مینورسکی. و. م. واسیلی، نیکیتن متوفی بسال ۱۹۵۸ میلادی در دانشگاه لنینگراد روسیه در فرهنگ و نژاد‌گرد تحقیقاتی زیادی را انجام داده‌اند. روزنامه جمهوری اسلامی نوشته بود که چهار جلد دستور زبان‌گردی - به آلمانی در آلمان غربی منتشر گردیده و تاکنون ۴۶۵ نسخه آن به فروش رفته و در آلمان نیم میلیون‌گرد سکونت دارد. در المان غربی مؤسسه زبان و فرهنگ‌گرد برای تحقیقات‌گردشناسی و انستیتوی‌گرد موجود است و استاد زبان و ادبیات‌گرد، یکی از محققین‌گرد بنام دکتر جمال نیز می‌باشد در لندن رئیس کرسی‌گردشناسی پروفیسور توفیق وهبی و... می‌باشد. در دانشگاه سوربن فرانسه تا چند سال پیش استاد تدریس زبان‌گردی استاد دکتر کامران بدرخان بود و به محض اینکه فوت کرده کسان دیگری به جایش تدریس زبان‌گردی را بعهده گرفته‌اند. در سوئد مؤسسه ادبیات و تدریس و چاپ روزنامه و کتب‌گردی دایر گردیده است و روزانه به مدت پنج ساعت در شبانه‌روز به زبان‌گردی در رادیو برنامه‌ی پخش شگردد دو در فلوریدای امریکا کرسی تدریس زبان‌گردی موجود است و مرکزی بنام مصطفی بارزانی تأسیس گردیده که هم جنبه اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و بازرگانی دارد. گویا بهترین چاپخانه را برای انتشارات زبان‌گردی در نظر گرفته‌اند، در امریکا - واشینگتن کرسی تدریس زبان و ادبیات‌گردی تأسیس گردیده است و گویا به تازگیها نیز

در کانادا انستیتوی زبان و فرهنگ کُرد دایر گردیده است در فرانسه مؤسسه زبان و فرهنگ کُرد بنام بنیاد کُرد دایر می‌باشد.

بقول لسان الغیب خواجه حافظ شیرازی:

سالها دل طلب جام جم از ما می‌کرد آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می‌کرد!
ملت کُرد که به شهادت تاریخ از نژاد آریا و ایرانی می‌باشد و مسلمان و از بدو اسلام تاکنون آنهمه خدمات مشعشع را به جهان اسلام و به قرآن مجید و دین حنیف اسلام کرده است آیا باید بانتظار دیگران باشد؟ نه خیر ما باید با توضیح مسائل کُردها کاری بکنیم تا اولیای امر به واقعیت امر آشنا شوند تا با روشن بینی خود در باره‌ی اصل مسأله کُرد قضاوت کنند و لازم است که برنامه‌هایی ارائه دهیم تا راه رفع مشکلات هموار گردد. مسلم است اگر ما بتوانیم با عمل صالح که خداوند میفرماید یا ایها الذین آمنوا و عملوا الصالحات) بتوانیم قلوب ملت کُرد ایران را بسوی و برنامه‌های اصلاحی جلب و جذب کنیم پیام تاریخی ۲۸ آبان ۱۳۵۸ را که نسبت ملت کُرد صادر شده و از طرف دیگر نخست‌وزیر محبوب برادر مهندس میرحسین موسوی در مجله صنف شماره (۳۶) آذرماه / ۱۳۶۱ فرموده‌اند (... ولی متأسفانه از اول انقلاب تاکنون ما حتی یک مجله به زبان کُردی منتشر نکرده‌ایم... بهر تقدیر باید توجه داشت که یکی کردن فرهنگها نه انسانی ست و نه اسلامی و نه اصولاً امکان‌پذیر است. مبارزه با فرهنگهای گوناگون اقوام و ملل نه تنها مثمر ثمر نیست، بلکه جنایت نیز هست و در انتها موجب نابودی زمینه‌های واقعی اشتراک بین فرهنگهاست. البته باید گفت که خوشبختانه نظرات نخست‌وزیر محبوب با انتشار مجله‌های (ثامانج و (ثاوینه) سروه) به زبان کُردی تا حدودی تأمین گردیده است. با پیام ۱۳۶۵/۷/۳ نخست‌وزیر محترم کنگره فرهنگی ادبی کُردی در مهاباد افتتاح و بر دل‌های مجروح کُرد ولو اندک مرهمی نهاد، پس بیائیم دست در دست هم بگذاریم و برای تقویت روح زمینه‌های اشتراک بکوشیم و آنچه در